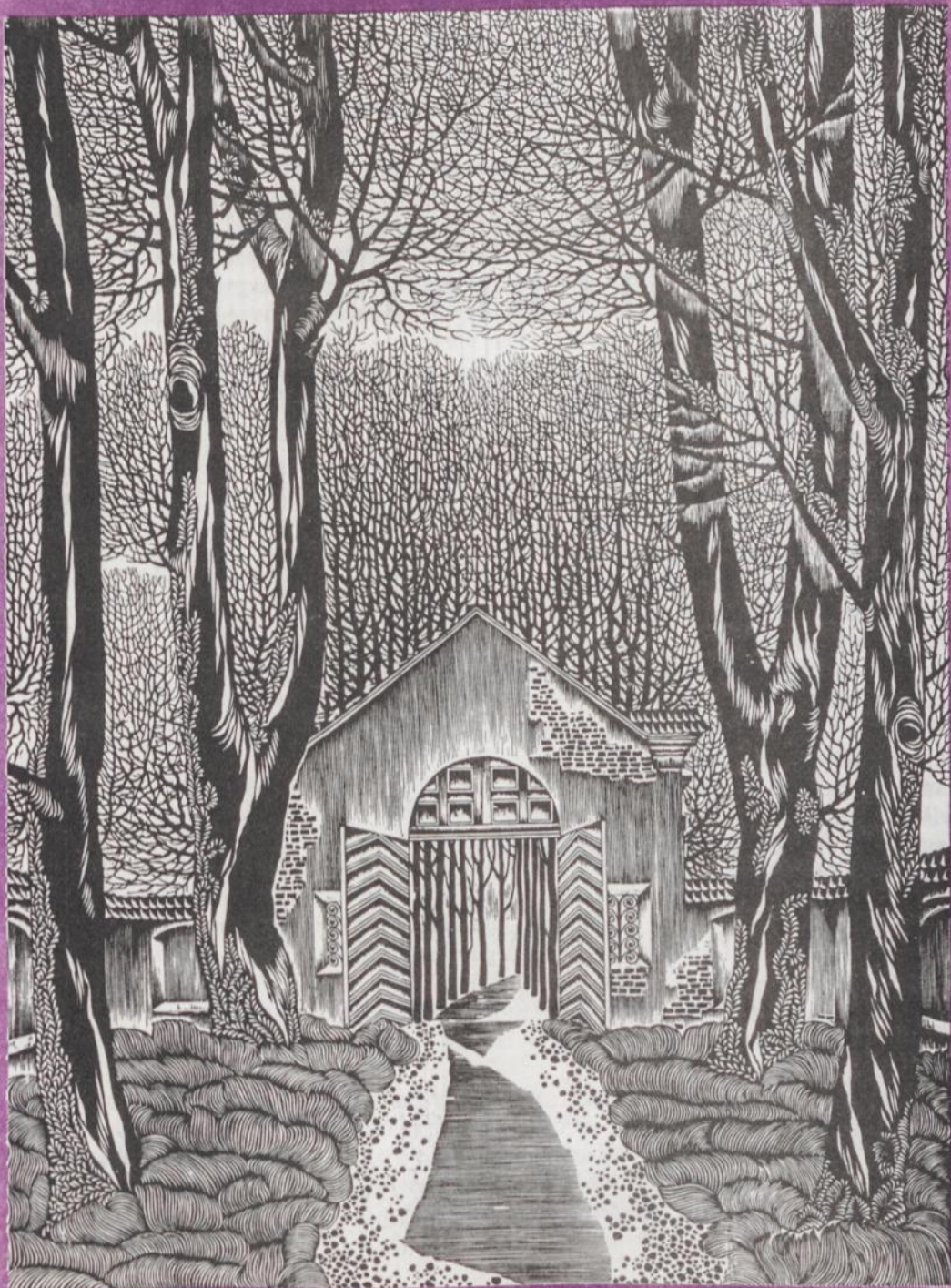

ŠVIESA

NO. 4

SPALIO - LAPKRITIS - GRUODIS

1974

Kauno senamiesčio Aleja Algirdo Pakeliūno braižinys

ŠVIESA

The *Light*

Prenumeratos kaina: metams \$1.00

Pavienis numeris 25c.

Politikos, Mokslo, Meno ir Literatūros
Trimėnesinis žurnalas

Leidžia: Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugija, 102-02 Liberty Ave., Ozone Park, N. Y. 11417

Entered as second class matter at the Post Office at Jamaica, New York, under the Act of March 3, 1879

Redaktorius Antanas Bimba

No. 4 Spalis - Lapkritis - Gruodis (October - November - December) 1974 XXXX

TURINYS

Ivykių sukuryje	3
"Aš pirmas ateinu pas jus". Br. Raguotis	4
Tegu girdi. Ant. Drilinga. Eilėraštis.	6
Didžioji lietuvių poetė. Vytautas Kubilius.	7
Auksinis jubiliejus. Vandalinas Junevičius.	9
Katalikybė ir dabartis. L. Vielikovičius.	11
Amžinas noras. A. Baltakis. Eilėraštis.	15
Salomėja Neris - mokytoja. Justas Paleckis.	18
Dvigubas mokestis. Bronius Jauniškis.	20
Jūrų platybės. E. Gedvilaitė.	22
Žymusis Panemunėlio švietėjas. Vincas Lauraitis.	24
Už pasaulį be karų. Vladas Karvelis.	26
Lietuva didžiuojasi savo mokslininkų pasiekimais ir laimėjimais. V. Junevičius.	27
Elegija. E. Matuzevičius. Eilėraštis.	28
Iš artistės dienoraščio. K. Petkevičius.	29
Lietuviška knyga prie Nevos. K. Petkevičius.	30
Mūsų sveikatos reikalais. Eugenija Šimkūnaitė.	31
LLD Reikalai. Ieva Mizarienė.	32

ĮVYKIŲ SŪKURYJE

Paskutinis 1974 metų ketvirtis žmonijos istorijoje vyriausiai atsižymės bene tuo, kad Vidurio Rytų reikalas tapo padarytas viso pasaulio dėmesio ir susirūpinimo centru. Lapkričio 22 d. Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja baigė diskusijas palestiniečių arabų likimo klausimu ir milžiniška balsų dauguma priėmė dvi rezolucijas. Pirmoje Jungtinės Tautos pripažįsta palestiniečiams arabams apsisprendimo ir nepriklausomos savo valstybės steigimo teisę, taip pat teisę sugrįžti į savo namus, iš kurių jie buvo jėga pašalinti, ir atgauti savo prarastas nuosavybes. Ir pabrėžia, kad niekas neturi teisės iš lauko pusės kištis į jų reikalus. Be to, rezolucijoje raginamos visos Jungtinių Tautų šalys padėti palestiniečiams atsiekti savo tikslą.

Antroje rezolucijoje Jungtinės Tautos pripažįsta Palestinos Išsilaisvinimo Organizaciją teisėta palestiniečių atstovybe ir suteikia jai teisę dalyvauti Generalinės Asamblėjos sesijose stebėtojo teisėmis. Taip pat įsako visiems Jungtinių Tautų organams PIO priimti tokiomis pat teisėmis, ir patvarko, kad į sekamos, 30-sios sesijos, dienotvarkę vėl būtų įtrauktas Palestinos klausimas ir kad Jungtinių Tautų sekretorius raportuotų, kaip šie Asamblėjos nutarimai yra vykdomi gyveniman.

Tai didelis pralaimėjimas ne tik Izraelio agresyviškai politikai prieš arabus, bet ir mūsų Jungtinėms Valstijoms, kurios jį palaiko ir balsavo prieš šias rezolucijas.

Po rezolucijų priėmimo Izraelio atstovas pasakė ugningą kalbą ne tik prieš Palestinos Išsilaisvinimo Organizaciją, išvadindamas ją teroristų ir žmogžudžių organizacija, bet ir prieš Jungtines Tautas, primeddamas joms oficialų susidėjimą su "teroristais ir žmogžudžiais". Girdi, šiais savo nutarimais pasaulinė organizacija išsikasė sau duobę.

Be to, Izraelio atstovas savo kalboje pakartotinai pareiškė, kad Izraelis nesiskaitys su šiais Jungtinių Tautų nutarimais ir laikysis dabartinės politikos santykiuose su palestiniečiais ir visais arabais, nes to reikalaujanti Izraelio, kaip valstybės ir tautos, gyvybė.

Kas bus toliau? Kaip Jungtinės Tautos sieks savo nutarimus įvykdyti gyveniman? Tai ateities klausimai. . .

☆ ☆ ☆

Kai Amerikos vadovybėje staiga įvyko drastiškas pasikeitimas, kai amžinai save diskreditavęs, prezidentas Richard Nixonas rezignavo ir jo vietą užėmė Gerald Fordas, ne tik amerikiečių, bet viso pasaulio žmonių lūpose buvo klausimas: Kur link Amerika dabar? Koks bus likimas detentės, tai yra taikaus valstybių su skirtingomis socialinėmis santvarkomis sugyvenimo idėjos ir politikos, nes tokiai idėjai bei politikai ypač šioje šalyje opozicija labai galinga? Jon, kaip žinia, įeina darbo unijų biurokratai su George Meany priešakyje, tokie reakciniai senatoriai kaip Henry Jacksonas ir James Buckley, visi šaltojo karo šalininkai, visi tautinių grupių buržuaziniai nacionalistai, militaristai ir karo ginklų gamintojai, kuriems ginklavimosi lenktynės, o ypač karai, didina pelnus, katalikų bažnyčios hierarchija, visokios prigimties ir pašaukimo fašistiniai elementai ir t. t. Na, o nėra jokia paslaptis, kad negalima nė kalbėti apie detentę bei taikų sugyvenimą, nepaliečiant tarp Jungtinių Amerikos Valstijų ir Tarybų Sąjungos santykių ir bendradarbiavimo. Taigi, Washingtone pasikeitus vadovybei, visų lūpose taip pat buvo konkretus klausimas: Kas atsitiks su paskutiniais keleriais metais pagėrėjusiais santykiais tarp Jungtinių Valstijų ir Tarybų Sąjungos? Kaip į tai žiūri naujasis prezidentas? Tiesa, prez. Fordas, užimdamas vietą, žadėjo laikytis detentės politikos santykiuose su visomis šalimis. Taipgi vėliau, spalio 16 d. savo sveikinime Tarybų Sąjungos-Amerikos Ekonominės Tarybos antrajam susirinkimui Maskvoje, prezidentas pakartojo tą pasižadėjimą tęsti detentės politiką, "nes", jis sakė, "konstrukyviškiems taikiems santykiams tarp Tarybų Sąjungos ir Jungtinių Valstijų alternatyvos nėra", tai yra, arba taikus sugyvenimas ir bendradarbiavimas, arba ginkluota konfrontacija ir pasaulinė katastrofa. Taikaus sugyvenimo, detentės idėja laimi ir turi laimėti ne todėl, kad tarybinė vadovybė ją sugalvojo ir pateikė pasauliui, bet kad jam gelbėjimuisi nuo susinaikinimo branduoliniais ginklais, kurie greitai bus prieinami visiems ir visur, kito kelio nesiranda.

Mūsų supratimu, prezidento Fordo susitikimas su Tarybų Sąjungos Komunistų Partijos sekretoriumi Leonidu Brežnevu Vladivostoke lapkričio 23-24 dienomis ir susitarimas jiems dviems ateinančiais metais susitikti ir vėl tartis šios šalies sostinėje pagrindinė svarba yra tame, kad santykiai tarp šių kraštų toliau bus plečiami ir gerinami, kad detentės idėjos laimėjimui perspektyvos gana šviesios, kad naujojo prezidento pažadėjimas detentės politiką tęsti nebuvo tiktai tušti žodžiai, arba tik norint kai kam pasigerinti.

"As pirmas ateinu pas jus"

Br. Raguotis

Nebe už kalnų įžymi JAV lietuvių kultūriniam gyvenime sukaktis: 1875 m. sueina 100 metų, kai pasirodė Amerikos lietuvių pirmoji knyga - Mykolo Tvarausko ir Shamokine, Pa., išleistas žodynas - "Tlumočius arba Slovnikas angielckai lietuviškias ir lietuviškai angielckas".

1. Knygos turi savo likimus

Tai patvirtina M. Tvarausko ir jo žodyno dramatiški, sudėtingi keliai. Ilgus dešimtmečius šią knygą gaubė paslaptis - apie ją neturėta nei tikslių žinių, nei tikrų duomenų, buvusi tik viena kita užuomina. Buvo manyta, kad per M. Tvarausko spaustuvėlės gaisrą Shamokine knyga sudegė ir jos tiražas žuvo. Bet ilgainiui pasirodė esą kitaip.

Apie 1930 metus Lietuvoje, Suvalkijos vienoje sodyboje buvo aptiktas M. Tvarausko žodyno egzempliorius. Apie jį žinias paskelbė bibliografas M. Biržiška 1947 metų pabaigoje. Šią medžiagą vienas iš pirmųjų atpasakojo LLD žurnalas "Šviesa" (1948, Nr. 1), išspausdindamas A. Petrikos straipsnį.

M. Tvarausko knyga susidėjo iš eiliuoto teksto - "Aš pirmas ateinu pas jus. . .", vadinamos "Prokalbos", paaiškinimų ir dviejų žodynų (anglų-lietuvių ir lietuvių-anglų kalbų). Knyga galėjo būti labai naudinga lietuvių emigrantams pramokti naujosios šalies kalbai. Tačiau, kaip sakyta, ištiko nelaimė, ir žodynas negalėjo pasklisti. Sunku pasakyti, kiek iki šiol išliko šios knygos egzempliorių, bet tikra tai, kad tik vienas kitas tepasiekė mūsų laikus. Taip jau susiklostė pirmosios Amerikos lietuvių knygos likimas. Bet jos reikšmė lietuvių išeivijos istorijoje didelė ir išskirtinė.

M. Tvarausko žodynas - pasaulietinio pobūdžio leidinys, davęs pradžią Amerikos lietuvių knygai. Jo tekstai vertingi tų laikų Amerikos lietuvių kalbai pažinti. Eiliuotas tekstas ir "Prokalba" - vieni iš pirmųjų eilavimo ir publicistikos pavyzdžių.

Nemažiau dramatiškas buvo ir pirmosios knygos autoriaus bei leidėjo Mykolo Tvarausko gyvenimas. Kada gimęs ir miręs, tiksliai nežinoma. Tačiau priimta M. Tvarausko gimimo metais laikyti 1838-uosius ir mirties data - apytikriai 1912 metus. Ypač daug "baltų vietų" yra jo biografijoje nuo 1896 metų, kai nutrūko jo veikla. Galima sakyti, kad po 1896 m. M. Tvarauskas buvo užmirštas, jo vardas ir darbai nustumti į

nepelnytą užmarštį. Sakome - nepelnytą, nes jo veikla Amerikos lietuvių spaudos ir kultūros dirvoje verta atminimo ir pagarbos.

2. "Pamylėjęs jus, procevoju dėl jūsų. . ."

1883 m. išleistoje knygelėje - "Istorija Ali Babos" - rašo, kad nuo paauglystės išmokęs lietuvių kalbą, jis pamylėjęs lietuvius ir ryžėsis dėl jų "procevoti" ir "procevat" nenustoti. Išties, Amerikos lietuvių spaudos baruose pradėjęs dirbuotis nuo 1874 m., M. Tvarauskas iki 1896 m., - per daugiau kaip dvidešimt metų, - paruošė ir išleido 11 leidinių - laikraščių ir knygų. Daugelis jų buvo pirmieji tos rūšies lietuviški leidiniai Amerikoje.

Gimęs Kaupiškių dvarelyje (dab. Vilkaviškio raj.), netoli Vištyčio, M. Tvarauskas buvo išauklėtas šlėktiška dvasia, Lietuvos ir Lenkijos unijos tradicijomis, religingai. Kai kas jį laiko aplenkėjusiu lietuviu, gi pats jis sakėsi esąs "čystai lenkas", bet tarp lietuvių išaugęs, dvylikos metų išmokęs lietuviškai. Tat lietuvių aplinka ir reikalai M. Tvarauskui nebuvo svetimi. Jo būta iš tų laikų šlėktų, kurie tikėjo lietuvių-lenkų bendrų interesų ir likimo idėjomis.

Iki 1863 metų sukilimo Lietuvoje, M. Tvarauskas mokytojavo Suvalkų gubernijos mokyklose. Jis dalyvavo šiame sukilime, buvo sužeistas, pabėgo į užsienį, iš ten apie 1886 m. ar kiek vėliau atsidadė Amerikoje.

Sunkiai dirbdamas prie geležinkelio tiesimo darbų, M. Tvarauskas, susitaupęs, Shamokine, Pa., įsisteigė spaustuvėlę. Jau 1874 m. jis pasiskelbė ketinąs leisti lietuvišką laikraštį, bet tuokart tegavęs tik du prenumeratorių, ir šio sumanymo negalėjo įvykdyti. Tais pat metais (1874 m.) pradeda ruošti minėtąjį žodyną. Atsišaukime "Mieli broliai" (1875 m.) M. Tvarauskas rašo apie turintį pasirodyti šį žodyną, kurį paskui išleidžia. Bet atsitinka nelaimė - spaustuvėlė ir didesnioji žodyno tiražo dalis sudega, ir jis priverstas vėl ieškotis darbo ir pragyvenimo. Šį kartą atsiduria Niujorke - mieste, su kuriuo susijęs visas tolesnis jo gyvenimas ir veikimas.

3. Laikraščių ir knygų leidėjas

Niujorke M. Tvarauskas vėl sunkiai dirba skardos ir vario dirbtuvėse, ilgam įsiligoja. Bet nepameta minties įsikurti spaustuvėlę, grįžti prie spaustuvininko ir leidėjo amato. Jam pavyksta išigyti spausdinimo mašiną, literų ir kitų įrengi-

mų, kad galėtų įgyvendinti užsimojimą - išleisti lietuvišką laikraštį. Talkinamas kitų, M. Tvarauskas pagaliau 1879 m. rugpiūčio 16 d. išleidžia "Lietuvišką gazetą" - pirmąjį periodinį leidinį Amerikoje.

Tai būta neišvaizdaus, mažo laikraščio, į kurį daugiausia rašė pats M. Tvarauskas, pats jį rinko ir spausdino savo kaštais. Pagal J. Šliūpą, "Lietuviška gazietą" buvusi prounijinės orientacijos - skelbė lietuvių-lenkų imigrantų vienybę ir bendrą sugyvenimą. Ji buvusi katalikiškos krypties; spausdinusi visokių istorijos pasakojimų, bet maža ką apie išeivių gyvenimo reikalus naujojoje tėvynėje. Laikraščio kalba - žargoniška ir darkyta. Bet ir toks leidinys turėjo itin svarbią reikšmę - buvo pirmasis lietuviškas periodiškas žodis Amerikoje. Objektivia prasme jis padėjo kilti lietuvių imigrantų susipratimui, žadino jų veikimą. Tačiau ilgiau išsilaikyti "Lietuviškai gazetai" nebuvo lemta. Nors ji turėjo jau 132 prenumeratorius, materialinės paramos išverti nesulaukė. Po pusmečio, 1880 m. pradžioje, laikraštis nustojo ejęs.

M. Tvarauskas toliau vertėsi atsitiktiniais ir smulkiais spaustuvės darbais. Gyveno labai vargingai, skurdžiai, ne kasdien turėdamas ką pavalgyti. Tokį suvargusį M. Tvarauską rado 1884 m. į Ameriką atvykęs J. Šliūpas. Po kurio laiko - 1884 m. spalio mėnesį - jiedu pradeda leisti kitą - antrąjį iš eilės Amerikos lietuvių laikraštį "Unija". Šio leidinio turinys jau buvo prieštaringesnis. J. Šliūpas skatino naujus lietuvių išeivių gyvenimo reiškinius - jų skyrimąsi nuo lenkų, savarankišką organizavimąsi. Tuo tarpu M. Tvarauskas laikėsi konservatyvių pažiūrų, religinės pasaulėžvalgos. Tarp J. Šliūpo ir jo netrukus kilo plačiai nuskambėjęs konfliktas. J. Šliūpas pasitraukė iš "Unijos", o M. Tvarauskas dar kurį laiką (iki 1885 m. rugpiūčio) leido šį laikraštį. Tarp judviejų ir šalininkų prasidėjo aštri, dantinga polemika su asmeniškumais ir kitais kaltinimais. To konflikto esmė buvo skirtingų pasaulėžiūrų ir pozicijų susidūrimas, atspindėjęs to laiko Amerikos lietuvių gyvenimo svarbius visuomeninius reiškinius.

Lietuvių imigrantų tarpe ilgam įsitvirtino M. Tvarausko, kaip lietuvių lenkintojo, reputacija. Tačiau M. Tvarausko pažiūrose būta tam tikros evoliucijos ir poslinkių. Vargingas asmeniškasis gyvenimas, išlaikant didelę (aštuonių žmonių) šeimą, nauji visuomeniniai reiškiniai Amerikos lietuvių veikloje darė poveikį ir M. Tvarauskui. 1851-1892 m. jo leidžiama "New Yorko lietuviška gazietą" jau kėlė kai kuriuos socialinės nelygybės ir skriaudos klausimus, nors juos sprendė moralizatoriškai, religinio mokymo dvasia. Tas laikra-

tis daugiau rašė apie naujosios lietuvių išeivių tėvynės - Amerikos istoriją ir gyvenimą. Jame ryškiau atsispindėjo ir tos šalies lietuvių nacionaliniai reikalai. Pagaliau 1896 m. M. Tvarauskas išleidžia dar vieną laikraštį, šį kartą anglų kalba - "Lithuanian Weekly Magazine", kuris irgi tvėrė labai neilgai.

M. Tvarausko žodyną ištikus nelaimėi, jis vėliau jau nebegrižo prie jo, o ėmėsi leisti savo laikraščiuose spausdintus ilgesnius pasakojimus - įvairias istorijas, verstas iš lenkų kalbos. Tai - "Praractvos Michaldos, karalienės iš Sabos. . ." (1880 m.), "Istorija Ali Babos ir keturiasdešimčio razbainikų" (1883 m.), "Morfeušas, išguldytojas sapnų. . ." (1883 m.), "Pakalnė Juozapato arba sudas paskutinis" (1884 m.) ir kt. Šios pranašyčių knygos, sapnininkai buvo menkaverčio turinio leidiniai, tačiau turėję savos reikšmės, pratinę mažaraščius prie skaitymo. M. Tvarausko išleistų knygelių tarpe pasitaikė ir viena kita reikšmingesnio turinio (arabų pasaka apie Ali Babą). Jis pats ketino pradėti leisti naudingesnius raštus, bet nebeįvykdė šio sumanymo. Nuo 1896 m. M. Tvarausko veikla, kaip sakyta, nutrūko, ir tiksliau nebežinia, ką jis veikė ir kuo vertėsi iki mirties.

Šių eilučių autorius aptiko žinių, kad dar 1907 metų pradžioje M. Tvarauskas buvo gyvas ir tebegyveno Bruklina. Iki to laiko tebeturėjo spaustuvėlę, bet, atrodo, kad toliau jokių lietuviškų leidinių nebeišleido (bent jau iki 1911 metų). Jį sakėme, ištiko užmarštis. Nauji gyvenimo reiškiniai ir idėjos, istorijos sukuriai nykdino M. Tvarausko vardą, bet negalėjo jo ištrinti.

4. Gimtinė už viską brangesnė

Gyvendamas Amerikoje, M. Tvarauskas ilgėjęsi gimtojo Lietuvos krašto. Tą meilės jausmą ir sentimentus jis norėjo iškiepyti ir lietuvių išeiviams. "Tėviškė, - rašė jis 1891 m., - kur tu gimei, kur palikai savo tėvus, brolius, seseris, kur gavai gyvastį, valnystą ir lyginybę. Žemė, vardas jos yra už viską brangesni ir šventesni, - nes nieko neturi šventesnio ant žemės, kaip tėviškė".

"New Yorko lietuviškoje gazetoje" M. Tvarauskas rašė apie to laiko Lietuvos gyvenimo įvykius. Antai, išgirdęs apie 1891 m. gimtąjį kraštą ištikusį badmetį, jis ragina išeivius susirūpinti pasilikusiais Lietuvoje broliais. Broliais vadina visus Lietuvos gyventojus, kentusius nuo nelaimės.

Kviesdamas Amerikos lietuvius padėti įsteigti Niujorke spaustuvėlei, M. Tvarauskas nurodė, kad jo leidžiamas knygas "galėsime broliams namon pasisūti iš taip toli. . .". Ir iš tiesų, M.

Tvarausko knygėlės bei laikraščiai įvairiais būdais pasiekė Lietuvą jau XIX a. pabaigoje. Vilniaus V. Kapsuko Universiteto mokslinėje bibliotekoje dabar saugomas M. Tvarausko žodyno egzempliorius priklausė Kalvarijos parapijos valstiečiui Vincentui Kurtinaičiui ir, atrodo, buvo įsigytas dar 1880 m. Jau 1885 m. viduryje "Aušros" laikraščio redakcija turėjo tris, 1883 m. išleistas M. Tvarausko knygeles ir taip pat "Unijos" laikraščio numerių. Iš "Aušros" redakcijos tie leidiniai galėjo būti knygnešių atgabenti ir į Lietuvą. Matyt, jog ir kitus jo spaudinius Amerikos lietuviai galėjo retkarčiais pasiūsti giminėms į Lietuvą.

Pirmosios žinios apie patį M. Tvarauską, jo gimtąjį kraštą pasiekė irgi per "Aušros" laikraštį, leidžiamą Rytprūsiose. Štai A. Jurgelaitis iš Springfield, Ohio, 1884 m. viduryje korespondencijoje ("Aušra", 1884, Nr. 7/8) pranešė, kad M. Tvarauskas Niujorke turįs lietuvišką spaustuovę; spausdina knygas, ir, be to, jau buvo išleidęs lietuvišką laikraštį. "Aušroje" (1885, nr. 1, 2/3, 10/11) J. Šliūpas savo "gromatose" iš Amerikos pirmasis plačiai aprašė M. Tvarausko "Lietuvišką gazetą", pateikė žinių apie jo gyvenimą. Taigi, apie pirmosios Amerikos lietuvių knygos ir laikraščio autorių jo gimtajame krašte sužinota gana anksti, aktyviausiu jo kūrybinės ir leidybinės veiklos laikotarpiu.

Vėliau, XX a. pradžioje, Lietuvos laikraščiuose vienur-kitur M. Tvarauskas irgi paminimas, ypač rašant apie jo leistą pirmąjį Amerikoje lietuvišką laikraštį (žr. "Varpas", 1903, Nr. 2; "Vilniaus žinios", 1905, Nr. 51; "Šaltinis", 1907, Nr. 38). Jo vardas visiškai neišnyko ir toliau. Tačiau kiek didesnio dėmesio M. Tvarauskui nerodyta, išskyrus vieną kitą J. Šliūpo straipsnį (žr. "Jaunatvė - gyvenimo šaltinis", Šiauliai, 1927 m.) bei V. Biržiškos bibliografinius leidinių aprašymus.

Tarybų Lietuvoje apie M. Tvarausko gyvenimą ir veiklą paskelbta Mažonoje lietuviškoje tarybinėje enciklopedijoje (III tomas), straipsniai žurnaluose ("Kultūros barai", "Bibliotekų darbas" ir kt.). Jo laikraštija nagrinėjama Vilniaus V. Kapsuko universitete skaitomame JAV lietuvių spaudos istorijos kurse. Taip iš nepelnytų užmaršties iškeliamas Lietuvoje pirmosios Amerikos lietuviškos knygos ir laikraščio leidėjas.

5. Per šimtmetį

Sudėtingą ir nelengvą kelią per šimtmetį nuėjo Amerikos lietuviškoji knyga, ypač pažangi. Dešimtys organizacijų ir draugijų (TMD ir kt.), laikraščių redakcijos, privačios spaustuovės leido ir tebeleidžia lietuviškas knygas, kurioms pra-

džia davė Mykolas Tvarauskas.

Didelį vaidmenį Amerikoje leidžiamos knygos atliko lietuviškos spaudos draudimo laikais (iki 1904 m.). V. Biržiškos duomenimis, 1875-1904 m. laikotarpiu toje šalyje pasirodė 721 knyga, įskaitant ir metinį laikraščio komplektą kaip vienetą. Ne skaičiumi, o puslapiais jos gan žymiai viršijo 1865-1904 m. išleistas knygas Rytprūsiose. Nemaža tada Amerikoje išleistų knygų išsaugojo brangias lietuvių kultūrai vertybes, kurios nepaskelbtos galėjo ir žūti.

Ir vėlesniais laikais Amerikos lietuviška knyga turtino nacionalinę lietuvių kultūrą. Ypač ji daug prisidėjo skleisdama pažangią, demokratinę, marksistinę lietuvių visuomeninę, estetinę mintį. 1875-1910 metų laikotarpiu, pagal V. Biržiškos surinktas žinias, JAV-ose buvo išspausdinta 1365 įvairūs lietuviški leidiniai. Laukia didžiulis, kruopštus ir sunkus darbas surašyti jau po 1910 metų iki šiol Amerikoje išleistas knygas ir laikraščius.

M. Tvarausko žodyno šimtmetis sutampa su kita svarbia JAV lietuvių kultūros sukaktimi - Lietuvių literatūros draugijos (LLD) 60-mečiu, kuris bus pažymėtas 1975 m. rugpiūtyje. Prasmingas sutapimas! Nei viena kita JAV lietuvių srovė nėra gebėjusi tokį ilgą laiką išlaikyti ir išpuoselėti tokios visuomeninės ir knygų leidybos organizacijos, kokia yra LLD.

Per 60 metų LLD išleido apie 80 pažangios, marksistinės lietuvių literatūros knygų, kurios daug padėjo augti Amerikos lietuvių darbininkų klasiinei sąmonei, kilti jų dvasinei kultūrai ir apsišvietimui, išlaikyti lietuvių toje šalyje. LLD - ne tik knygų leidimo organizacija. Ji aktyviausiai dalyvavo Amerikos pažangiųjų lietuvių politinėse ir kultūrinėse akcijose. Jos leidžiamas "Šviesos" žurnalas jau pradėjo penktąją dešimtį.

Tarybų Lietuvoje ruošiamasi pažymėti abi reikšmingas sukaktis. Reikšmingas ne tik Amerikos lietuviams, bet ir apskritai visai mūsų nacionalinei kultūrai.

T e g u g i r d i

Prieš išdygusias rūtas ir mėtas,
Prieš rankas — raukšlėtas ir žemėtas,

Ir kol įkvėpimo nepristigo —
Dar pagrosiu ant antenų stygų:
Tegu girdi,
Tegu girdi,
Tegu girdi
Planeta gimtinės gyvą žirdį!

Ant. DRILINGA

Didžioji lietuvių poetė

Lietuvių liaudies poetė
SALOMEJA NERIS

Suėjo 70 metų, kai 1904 m. lapkričio 17 d. Kiršų kaime, Vilkaviškio apskrityje, gimė lietuvių liaudies poetė Salomėja Nėris (tikroji pavardė Bačinskaitė-Bučienė) - didžioji lietuvių lyrikė.

Pirmasis eilėraščių rinkinys "Anksti rytą" išėjo 1927 m., studijuojant S. Nėriai Kauno universiteto Teologijos-filosofijos fakultete, ir iškart pelnė jai "žymiausios lietuvių lyrikės" titulą. Jos eilėraščiai buvo tokie grakštūs, permatomi, skaidrūs, dainingi, kad tuoj pat prigijo skaitytojų sąmonėje.

S. Nėries eilėraštis - ūmus nuotaikos išsiliejimas. Nuotaika poetei buvo svarbiausias pasaulio ir savęs pažinimo būdas. S. Nėries talentas - žmogiško tikrumo talentas, atverias žodyje tik gryną pergyvenimo tiesą, be jokio manieringumo ir pozos. O kartu jos eilėraštis pilnas

nepagaunamo polėkio ir nesustabdomo skrydžio čia virpa kažkas neapčiuopiamo, labai trapias ir poetiško.

S. Nėris pradėjo savo kelią kaip romantinės tradicijos poetė. Net vėliau, 1935 m., ji rašė dienoraštyje: "Negaliu padaryti iš savęs realistės, romantikė ir mirsiu". Romantinės tradicijos pagrindu ji susikūrė prometėjišką kilnaus, herojiško, kitiems paaukoto gyvenimo sampratą, kuri nulėmė daugelį jos žingsnių ir darbų. Jei poeto pareiga "žemę iš pamatų išjudinti", pasak S. Nėries, tai jis negali taikstyti su esama pasaulio tvarka, o privalo ją įnirtingai laužyti.

Keliaudama 1929 m. vasarą po Vakarų Europą, jau apimtą pasaulinės krizės, S. Nėris matė Vienoje suverstus į upę apelsinus ir po valtimis nakvojančius bedarbius, susitiko studentus - socialistus, kurie karštai kalbėjo, kad pasaulis turi pasukti į naują provėžą - socializmą. Ištikima savo prometėjiškai programai, ji troško būti su tais, kurie ryžtasi ir veikia, o ne su tais, kurie tik abejoja ir blaškosi. Poezija, jos supratimu, turi įsijungti į viską, kas dedasi pasaulyje, ir jausti už tai atsakomybę.

1931 m. S. Nėris nutraukė ryšius su klerikaliu visuomenės sluoksniu ir prisijungė prie pačios kairiausios lietuvių literatūrinės grupuotės, susispietusios aplink žurnalą "Trečias frontas". Savo eilėraščius ji pasiuntė lietuvių komunistinei spaudai, leidžiamai Tarybų Sąjungoje. "O juk reikės ir į barikadas eiti!" - kalbėjo ji trečiąfrontininkų ir komunistų susitikime. Nulauždama savo nueitą kelią "kaip vyšnios išdžiūvusią šaką", S. Nėris pakartojo būdingą tiems metams L. Aragono, P. Eluaro, V. Nezvalio, P. Nerudos evoliuciją.

Posūkis į kairę, davęs aiškius pasaulėžiūros principus, suteikė S. Nėries eilėraščiui kategoriško sprendimo ir griežto mosto energiją. Trečiajame eilėraščių rinkinyje "Per lūžtantį ledą", išleistame 1935 m., į poetės jautrų lyrinį monologą nusileido pasaulio situacijos brėžinys kaip neatskiriama jo dalis.

1940 metais, atkūrus Tarybų valdžią Lietuvoje S. Nėris džiaugsmingai dainavo apie bolševiko kelią, kuris apjuos "žemę keturis kartus". Prasidėjus karui, ji bombarduojamais keliais su kūdikiu ant rankų pasitraukė į Tarybų Sąjungos

gilumą. Gyvendama Penzoje, Ufoje, Maskvoje, ji rašė eilėraščius, kurių klausydami Lietuviškosios divizijos kareiviai verkdavo, o tarybiniai lėktuvai jos kūriniais, išspausdintus ant atskirų lapelių, mėtė virš okupuotos Lietuvos žemės.

Socialistiniai idealai tapo S. Nėries pasaulėžiūros pagrindu. Savo priešmirtiniame laiške J. Paleckiui, rašytame 1945 m. birželio mėnesį, ji sakė: "Sveikinkit brangius draugus - drg. A. Sniečkų ir kt. Aš visada su jumis visais". O kartu poetė jautėsi neatskiriama sutapusi su savo žeme, su visais tautos gyvenime istoriniais, psichologiniais ir kultūriniais klodais. Rinkiniuose "Diemedžiu žydesių", "Dainuok, širdie, gyvenimą", "Lakštingala negali nečiulbėti" ji tapo tautos poete ne tik savo minčių turiniu, bet ir pačiu mąstymo ir jutimo būdu. Savo lyrikos vaizdinį audinį ji ištiesai pynė ir gimtojo kaimo spalvų ir garsų, tėvų gryčios kvapo ir šilumos, kaimo dangaus, pievų, upių. Iš gamtos vaizdų, kupinų psichinių niuansų, S. Nėris susikūrė savo švelnųjį stilių - tylių atsidusėjimų ir sušukimų, trapios intonacijos ir plevėnenčio žodžio stilių, kuris dėl savo tobulo

uždarumo yra nepakartojamas. Jos eilėraštyje viskas paprasta, konkrečiu ir lengva, kaip liaudies dainoje, o kartu kiekviename žodyje neapčiuopiami pratęsimai iki visuotinių tiesų išminties. Miniatiūrinis piešiniu ir dainingu ritmu jis išreiškia tai, "kas neišreiškia", ir tuo atžvilgiu yra giminingas F. Garsijos Lorkos, G. Mistral, A. Achmatovos lyrikai.

S. Nėries talentas reto - reto grynumo - iškart įtikino ir patraukė visus, kas sekė lietuvių literatūrą. Rusų kritikas K. Zelinskis apibūdino ją kaip "vieną nuostabiausių dabarties lyrikų". Jos eilėraščių vertėjais yra buvę tokie žinomi rusų poetai, kaip A. Achmatova, S. Maršakas, D. Samailovas, N. Matvejeva. Dvikalbėje lietuvių poezijos antologijoje, išleistoje 1972 m. Miunchene, poetės kūryba užima daugiausia vietos. Lietuvių poezijos antologija, išėjusi flamandiškai 1971 m., buvo pavadinta S. Nėries eilėraščio vardu "Akmenėlis turi šaltą širdį".

S. Nėries kelionė į platųjį pasaulį tik prasideda, ir mes tikimės, kad savo eilėraščiu - paprastu iki gaudumo ir tikru kaip atodūsis - ji užkariaus ne vieną žemyną.

Minint Salomėjos Nėries gimimo 70-ąsias metines, Vilniuje iškilmingai atidengtas poetei paminklas. Paminklo autoriai - skulptorius V. Vildžiūnas, architektai R. Baravykas, R. Ramunis.

V. Gulevičiaus nuotrauka

AUKSINIS JUBILIEJUS

VANDALINAS JUNEVIČIUS

Spalio 15 d. Lietuvos Žemės ūkio akademijai sukako 50 metų. Sunkiai ji kūrėsi, mažą turėjo studentų kontingentą, buržuaziniai vadovai visokiais būdais stengėsi, kad joje vyrautų vien reakcinis diktatas, bet tatai jiems nepavyko. Akademijoje dažnai nušvisdavo ir pažangiosios minties pragiedruliai. Po priedanga "Kultūros" būrelio joje darbavosi komjaunuoliai. Sie pažangūs studentai spausdino ir platino revoliucinius atsisaukimus, tarybinių švenčių proga kėlė Raudonas vėliavas ir tuo parodydavo, kad mokykloje gyvuoja pažangiosios jėgos. Ne vienas drąsuolis nuo to nukentėjo, patyrė tardytojų žiaurumus, kalėjimų savivalę, buvo pašalintas iš akademijos ir ištremtas iš Dotnuvos.

Per visą buržuazijos valdymo laikotarpį akademija išleido tik truputį daugiau kaip 500 agronomų, miškininkų ir namų ūkio agronomų. Pirmaisiais tarybiniais metais mokymo procesas buvo pertvarkytas pagal TSRS aukštųjų žemės ūkio mokyklų mokymo planus ir programas, padidintas studentų kontingentas, įsteigti aukštajam mokslui eiti kursai.

Daug Žemės ūkio akademija pergyveno išbandymų, patyrė sunkumų, bet visų labiausiai ji nukentėjo hitlerinės okupacijos metais. 1943 m. fašistai ją uždarė, išvaikė jos kolektyvą, o kitų metų vasarą, Tarybinės armijos vejami, susprogdino centrinius rūmus, studentų bendrabutį, valgyklą, elektros stotį ir kitus pastatus, sunaikino biblioteką, laboratorijas, kabinetus, mokslo priemones.

Dar vakarinėje Lietuvos dalyje gaudė patrankos, sproginėjo sviediniai, Tarybinė armija pasiaukojančiai vijo iš savo šalies nepakenčiamą okupantą, o į Dotnuvą pradėjo rinktis buvę akademijos studentai, dėstytojai, darbuotojai. Buvo stengtasi Dotnuvoje atkurti Žemės ūkio akademiją, tačiau hitlerininkų padaryta didžiulė žala ir reikalas turėti daug didesnę aukštąją žemės ūkio mokyklą, negu buvo buržuazinėje Lietuvoje, vertė ieškoti akademijai vietos kitur. Ji buvo perkelta į Kauną, įkurti nauji Mechanizacijos, Hidromelioracijos, Žemėtvarkos, Ekonomikos, Kvalifikacijos kėlimo fakultetai.

Dotnuvoje akademija turėjo 460 hektarų ūkį. Perkeltai į Kauną tarybinė vyriausybė davė kelis ūkius, jų tarpe ir Noreikiškių ūkį, kurio buržuaziniai šeimininkai pagailėjo Kauno universiteto

Agronomijos-miškininkystės skyriui. Tai buvo pagrindinė priežastis dėl kurios tas skyrius universitete buvo likviduotas. Dabar akademijos mokomojo ūkio plotas išaugo iki 4,900 hektarų.

1964 metų pradžioje akademija iš Kauno miesto galutinai buvo perkelta į naują mokslo šventovę, išaugusią mokomojo ūkio teritorijoje. Tai pirmoji akademijos gyvenvietė, pastatyta specialiai mokyklos reikalams. Dabar čia patogiai įrengtuose šešiuose didžiuliuose bendrabučiuose šeimininkauja būsimeji žemės ūkio specialistai, keliuose gyvenamuose namuose įsikūrė dėstytojų ir darbuotojų šeimos. Už kelių varsnų - erdvių, šviesios auditorijos turtingi kabinetai, laboratorijos, braižyklos, įrengtos dvejusose mokslo - mokymo rūmuose. Studentų dispozicijai tarnauja mechanizacijos paviljonai, valgykla, pirtis - skalbykla ir kiti pastatai. Akademijos gyvenvietės statyba nebaigta. Dar statomi gyvenamieji namai, garažai, tretieji mokslo-mokymo rūmai. Jie bus 4,000 kubinių metrų didesni už centrinius akademijos rūmus.

Tarybiniais metais Žemės ūkio akademija atjaunėjo, pagražėjo, tapo stambi aukštoji mokykla. 1938 metais joje veikė 12 katedrų, mokėsi 222 studentai, dirbo 15 profesorių, docentų, 15 asistentų ir 6 neetatiniai dėstytojai, o dabar veikia 40 katedrų, studijuoja daugiau kaip 6,000 studentų, dirbuojasi 332 dėstytojai, iš jų 17 profesorių ir mokslų daktarų, 180 docentų bei mokslų kandidatų. Šie skaičiai vaizdžiai rodo, kiek akademija išaugo.

Pokario metais ji parengė 10.727 agronomus, agronomus ekonomistus, buhalterius ekonomistus, miškų ūkio inžinierius, inžinierius mechanikus, elektrikus, hidrotechnikus, žemėtvarkininkus ir kitus žemės ūkio specialistus. Be to, kasmet akademijoje kelia kvalifikaciją iki 700 respublikos žemės ūkio specialistų.

875 akademijos auklėtiniai greta pagrindinės specialybės Visuomeninių profesijų fakultete įsigijo žurnalistų, fotokorespondentų, lektorių, buitės kultūros instruktorių, muzikantų, juristų, dailininkų, šokių ratelių vadovų, dramos režisierių, sporto teisėjų kvalifikacijas, kurios labai reikalingos šiandieniniame kaime.

Per penkiasdešimt savo gyvavimo metų Lietuvos Žemės ūkio akademija pergyveno tai, ką pergyveno ir mūsų respublikos darbo žmonės.

Tačiau iš jos visada sklido pažangaus žemės 10 mokslo šviesa į mūsų kaimą. Joje dirbo žymūs mokslininkai, labai artimi valstiečių bičiuliai, plačiai pagarsėjęs bitininkas akademikas J. Kriščiūnas, pirmasis daržovių selekcininkos profesorius S. Nacevičius, Rusijos selekcijos pradininkas profesorius D. Rudzinskas, dirvožemininkas profesorius V. Ruokis, miško tipologijos mokslo pradininkas Lietuvoje profesorius P. Matulionis ir kiti. Jau 50 metų akademijoje darbuojasi profesoriai A. Kondrotas ir St. Martauskis. Nenuilstamai perteikia studentams mokslo žinias

pirmųjų jos laidų auklėtiniai katedrų vedėjai profesoriai J. Bulovas, P. Vaziūskas, Pr. Svetika, B. Baginskas, J. Petraitis. Vyresniosios kartos mokslininkų eiles papildė tarybiniais metais baigę akademią pedagogai Agronomijos fakulteto dekanas profesorius V. Venskutonis, Augalų apsaugos katedros vedėjas profesorius S. Pileckis, Hidromelioracijos-žemėtvarkos fakulteto dekanas žemės ūkio mokslų daktaras A. Dirsė ir kiti. Visi jie nusipelnė didelės pagarbos, mokydami ir auklėdami studentus, darydami reikšmingus mokslinius tyrimus.

Pirmojo televizoriaus Lietuvoj konstruktorius

Seni tai buvo laikai. Ėjo 1933 metai. Radijo imtuvų jau buvo vienas kitas. Dauguma klausytojų gaminosi namudinius priimtuvus, vadinamus detektoriniais, tai yra girdimus ausinių pagalba. Žinoma, tai buvo ne visur. Bet tokioje atkampioje Lietuvoje negreit, sakysime, lėtai atslinko ir prigijo technika, mokslo nauji išradimai.

Minėtais 1933 metais Lietuvoje jonavietį radijo mėgėją Joną Franukevičių pasiekė žinia, kad Londono, Berlyno ir Maskvos radijo specialistai mokslininkai sukūrė tokią aparatūrą, kuri ėmė vidutinėmis (300 metrų) bangomis siųsti vaizdus. Apie tai išgirdęs J. Franukevičius labai susidomėjo ir panūdo pasigaminti šį vaizdų priėmimo aparatą. Jonas susitarė su kitu radijo mėgėju Jonavoje Kaziu Gabriūnu ir nedelsiant griebėsi darbo.

Šiandien tikrai įdomu pažvelgti, kaip tai buvo daroma prieš 40 metų, televizijai dar esant vystyklusose. Jonaviečiai radijo entuziastai vienu radijo aparatu priiminėjo garsą, o kitu - vaizdo signalus. Šiuos signalus padaryti matomais, reikėjo prijungti žemo dažnumo stiprintuvą. Prieš nenoninę lempą Jonavos konstruktoriai pastatė pusmetrinio skersmens aliuminio diską. Jame išdėstyti milimetriniai kvadratiniai langeliai, basisukdami tokiu greičiu, kuris atitiktų priimamų signalų dažnumą, sudarė degtukų dydžio ekraną. Įsivaizduokime, koks didelis ekranas! Aliuminio diską suko mažytis elektros variklis, kurį lengvai prispaudus pirštu, buvo reguliuojamas sinchroniškumas. Įtampos stabilizatoriumi buvo naudojamas rankinis reostatas. Jį žiūrovas turėjo nuolatos junginėti.

Didelis vargas tada buvo su detalių televizoriui įsigijimu. Jų beveik nebuvo, mažai kas apie jas nusimanė. Tais metais Lietuvoje veikusi paprasčiausia remonto dirbtuvėlė priklausė amerikiečių firmai, kurios administratorius, sužinojęs, kuriam tikslui Jonas Franukevičius ieško pirkti

aliuminio lakštą, iš jo nulupo net dvidešimt penkis litus! Kita tiek kainavo elektros motorėlis, neoninė lempa, kitos detalės. Taigi, būk toks geras technikos naujovių entuziastas. Iš kur imsi tiek litų?

Radijo ir televizijos mėgėjais iš liaudies tarpo niekas absoliučiai nesirūpino. Pagaliau patys pirmojo lietuviško televizoriaus kūrėjai, įsitikinę, kad vaizdo perdavimas vidutinėmis radijo bangomis neturi ateities, liovėsi tobulinti ir taip jau brangiai kainavusį naujagimį. Esą, kaip rašo "Kalba Vilnius" savaitraštis, tik potraukis radijo technikai išliko visą gyvenimą.

Kur yra šiandien pirmojo televizoriaus Lietuvoje konstruktorius Jonas Franukevičius? Jis gyvas ir sveikas, elektrikas, pasiekęs aukštą klasę, ir sulaukęs garbingo amžiaus, dirba Jonavos baldų kombinate.

R. Kardas

Juozo Mikėno skulptura TAIKA

L. VIELIKOVIČIUS

Katalikybė ir dabartis

Antrojo Vatikano susirinkimo (1962-1965 metai) paskelbta katalikų bažnyčios atnaujinimo kryptis ir nulemia šiandieninę jos veiklą. Stengdamasi įsijungti į šiuolaikinį pasaulį, prisitaikyti prie naujų sąlygų, katalikų hierarchija yra priversta atsisakyti to, kas paseno ir kas nebegali išsaugoti bažnyčios prestižo, jos autoriteto ir įtakos masėms. Katalikybė modernizuoja savo struktūrą, socialinį mokymą, kultą, savo pažiūras į svarbiausias socialines-politines problemas, būtent: karo ir taikos, kolonializmo, rasizmo ir kt.

Tuo pat metu katalikų bažnyčios vadovai siekia savo senų tikslų: neleisti, kur tik įmanoma, arba bent sutrukdyti socialistinių masių judėjimą. Atsisakydami tradicinių antikomunizmo formų, Romos kurijos vadovai nenutraukė kovos prieš materialistinę pasaulėžiūrą, prieš marksizmą.

NAUJOS VATIKANO ĮSTAIGOS

Padidėjęs katalikų bažnyčios vadovų susidomėjimas marksizmo bei ateizmo problemomis visų pirma susijęs su komunistinių idėjų įtakos masėms padidėjimu. "Ateizmas, - rašė jėzuitas de Roza italų katalikų žurnale "Čivilta katolika", - tapo masiniu "fenomenu". De Roza pripažįsta, kad religija pergyvena gilią krizę. Ižanginiame "Šiuolaikinio ateizmo enciklopedijos" žodyje prancūziškojo leidimo pirmajame tome abatas de Liubak rašė: "Nė viena tema nėra tokia svarbi ir tokia aktuali, o tuo pačiu metu tokia daugialypė, kaip ši. Nė viena tema nepritraukia tokio sutelkto bažnyčios dėmesio. . . Ir niekas daugiau neturi tokios reikšmės mūsų laikų krikščioniškajam sąmoningumui".

Vatikanas aktyvina kovą prieš ateizmą. Paskutiniaisiais metais buvo įkurta eilė

specializuotų bažnytinių įstaigų, kurioms buvo pavesta užsiimti šiuolaikinio ateizmo klausimais.

Romos Gregorijaus katalikų universite, kuris paruošė daug popiežių ir vyskupų, 1969 metais buvo įkurtas "Marxistinių tyrinėjimų centras". Žurnalas "Čivilta katolika" rašė, kad Centro žinioje yra speciali 20 tūkstančių tomų biblioteka. Savo ruožtu jėzuitų ordinas įsteigė Ateizmo komisiją. Lotynų Amerikoje jėzuitai organizavo Socialistinių veiksmų tyrimo centrą, kuris, organizatorių nuomone, turi kliudyti marksizmo plitimui liaudies masėse. 1972 metų vasarą Ugandos sostinėje Kampaloje įvyko Afrikos šalių katalikų bažnyčios delegatų konferencija, kuri svarstė ateizmo problemas ir nutarė įkurti regionalinį Afrikos sekretoriatą netikinčiųjų reikalams.

SEKRETORIATAS NETIKINČIŲJŲ REIKALAMS

Iš visų centrų, kovojančių prieš ateizmą, svarbiausias yra Romos sekretoriatas netikinčiųjų reikalams, įkurtas 1965 metais. Jo sudėtyje 28 nariai ir 59 konsultantai, o jo skyriai funkcionuoja 18-oje Vakarų Europos, Azijos ir Lotynų Amerikos šalių. Sekretoriato užduotys buvo suformuluotos ganytojiškoje konstitucijoje "Apie bažnyčią ir šiuolaikinį pasaulį", kurią popiežius Povilas VI patvirtino 1967 metais. "Su popiežiaus pritarimu, - kalbama dokumente, - sekretoriatas pasišvenčia ateizmo studijavimui tam, kad išryškintų įvairias jo priežastis ir, kiek tai galima, užmegztų dialogą su tais netikinčiaisiais, kurie nuoširdžiai sutiks bendradarbiauti". Sekretoriato vadovų pasisakymuose ne vieną kartą buvo pabrėžta, kad naujoji Vatikano įstaiga savo tikslu laiko studijuoti ateizmą.

Sios įstaigos, kuriai vadovauja Vienos arkivyskupas kardinolas Kionigas, veikia liudija vienok apie tai, kad ji užsiima ne tik tyrinėjimais. Sekretoriatas planuoja ir koordinuoja kovą prieš ateizmą, pirmoje eilėje, prieš marksistinių ateizmą. Vienas iš sekretoriato netikinčiųjų reikalams vadovų pareiškė: "Žinoma, egzistuoja ateizmas, skirtingas nuo marksistinio ateizmo. Bet pastarasis, galima tvirtinti, turi ypatingą reikšmę tiek dėl savo sugebėjimo teorijų sferoje sukurti globalinę ideologinę sistemą, tiek dėl sugebėjimo patraukti į savo pusę milijonus žmonių bet kurioje pasaulio dalyje".

Daugiau kaip per septynerius savo egzistavimo metus sekretoriatas netikinčiųjų reikalams organizavo eilę regionalinių simpoziumų ir konferencijų Pietų Amerikoje, Afrikoje, Azijoje. 1968 metų rugsėjo mėnesį įvyko Europos šalių sekretoriato narių ir konsultantų pasitarimas, kuriame dalyvavo Pasaulinės bažnyčios tarybos, anglikonų bažnyčios atstovai, o taip pat jėzuitų ordino kovos su ateizmu komisijos atstovai. Buvo išleista daugybė knygų, brošiūrų, atspausdinta daug straipsnių periodiniuose leidiniuose, tiek pasauliniuose, tiek ir bažnytiniuose. Įdomu pažymėti, kad kai kuriuos sekretoriato organizuotus simpoziumus finansavo italų pramonininko Anželio fondas.

Sekretoriatas išranda "vaistus" gydyti nuo netikėjimo. Kaip vienas iš tokių vaistų naudojama ateizmo falsifikacija, jo humanistinės esmės iškraipymas. Tuopačiu apšmeižiama ateistinio auklėjimo TSRS ir kitose socialistinėse šalyse praktika, bandoma įrodyti, kad socialistinė valstybė apriboja tikinčiųjų teises, varžo sąžinės laisvę ir t. t.

Marksistinio ateizmo humanizmas yra tame, kad jis neapsiriboja religijos, religinių dogmų kritika, o tuo pat metu nurodo išsilaisvinimo iš dvasinės religijos priespaudos kelią, atveria visuomenės būvio pertvarkymo perspektyvą. Marksistinio ateizmo humanizmas - tai veiksmingas, optimistiškas, kuriamasis huma-

nizmas. Stodami prieš marksistinių ateizmą, bažnytininkai bando paveikti religiskai nusiteikusių žmonių sąmonę, kad susilpnintų augančią komunistinių idėjų įtaką, izoliuotų darbininkų judėjimą. Tiesioginė tokių siekimų paskirtis - antikomunistinės isterijos sustiprinimas, siekimas pasėti masėse nepasitikėjimą Tarybų Sąjungos ir socialistinių šalių politika.

Sekretoriatas netikinčiųjų reikalams į kovą prieš ateizmą siekia įtraukti visus kulto tarnus, ypač jaunos. 1970 metų lapkričio mėnesį išspausdintame pranešime apie ateizmo studijavimą ir dvasinių seminarijų klausytojų paruošimą dialogui su sekuliarizuotu pasauliu sakoma, kad kulto tarnai privalo studijuoti šiuolaikinį ateizmą, kad būtų geriau pasiruošę dialogui su netikinčiaisiais. "Būsimieji dvasininkai privalo gauti plačią ir tikslią informaciją apie marksizmą". Jie "neturi apsiriboti tik ateizmu, įeinančiu į marksistinio mokymo sudėtį ir į jo materialistinę filosofiją, jie privalo studijuoti visą marksizmo-leninizmo doktrinę ir socialinio bei politinio charakterio doktrinių kompleksą".

Sekretoriato netikinčiųjų reikalams antikomunistinis kryptingumas aiškiai išryškėjo Saleziano universiteto filosofijos fakulteto išleistame keturtomyje, jo redaktorių pavadintame "Šiuolaikinio ateizmo enciklopedija". Čia išspausdinta apie šimtas žymių katalikų filosofų, sociologų ir teologų, o taip pat kitų tikybų teologų straipsnių. Siame, pretenduojančiame į mokslinį, veikale primityviai išdėstomas ir iškraipomas marksistinis-lenininis mokymas apie religiją ir jos nugalėjimo kelius. Skyriai apie religijos padėtį TSRS parašyti tradicine antitarybine dvasia.

KATALIKŲ BAŽNYČIA IR SOCIALIZMAS

Katalikų bažnyčios hierarchų padidėjęs dėmesys marksistiniam ateizmui, aiškiamas siekimu atitraukti tikinčius dirbančiuosius nuo kovos prieš kapitalizmą.

Vatikano komisijos "Teisingumas ir pasaulis" pirmininkui kardinolui Rua apaštališkiame laiške, atspausdintame 1971 metu gegužės 15 dieną, popiežius Povilas VI rašė: "Šiandien krikščionis patraukia socialistinės srovės ir įvairios jų pasireiškimo formos. Krikščionys siekia šiose srovėse atrasti savo lūkesčius vardan tikėjimo. Jie jaučiasi įjungti į istorijos tėkmę ir nori parodyti savo aktyvumą". Katalikų bažnyčios galva pripažino, kad mases traukia socializmas. Jis net pareiškė, kad "krikščionys sužavėti socializmu".

Buvo atspausdinta nemažai bažnytinių dokumentų, kuriuose katalikų bažnyčia smerkė socializmą. Vienok visos jos pastangos buvo bevaisės. Socializmas tapo realybe, jis įsitvirtino galingoje pasaulinėje sistemoje. Milijonai katalikų socialistinėse šalyse dalyvauja naujo gyvenimo statyboje. Katalikų bažnyčios vadovai negali nepastebėti pasikeitusios padėties. Jie priversti pripažinti faktus - socializmas egzistuoja, jo idėjos vis daugiau užkariauja plačiąsias liaudies mases.

Paskutiniaisiais metais pasigirdo daugybė atskirų katalikų kulto tarnų grupių, eilės masinių katalikų organizacijų pareiškimų apie jų paramą socialistinio vystymosi keliams. Plataus atgarsio susilaukė Italijos dirbančiųjų krikščioniškosios asociacijos, jungiančios apie milijoną narių, sprendimas užmegzti bendradarbiavimą su masinėmis Italijos profesinių sąjungų organizacijomis.

Į asociacijos veiksmus Vatikanas atsakė represijomis. Iš jos buvo atšaukti "bažnyčios konsultantai". Buvo įsakyta apleisti visas patalpas, priklausančias Vatikanui. Pagaliau, rugsėjo 29 dieną buvo paskelbta apie naujos Krikščionių dirbančiųjų asociacijos, paremtos "tikėjimu", bet ne "socialinėmis ir politinėmis" pozicijomis, sukūrimą. Organizacija buvo pavadinta "Darbo pasaulio parapijony", jos pagrindinis tikslas - pakeisti nepaklusnią asociaciją.

Italijoje yra grupės dvasininkų, nesu-

tinkančių su bažnytinės hierarchijos politika. 1971 metų pabaigoje 168 dvasininkai ir 42 pasauliečiai, atstovaujantys atskiroms religinėms bendrijoms, paragino bažnyčią nutraukti ryšius "su engiančiomis kapitalo jėgomis ir palaikyti tautų išsivadavimo kovą prieš viešpataujančias klases". Eilėje jų atspausdintų dokumentų demaskuojamas bažnyčios bendradarbiavimas su kapitalizmu ir jį atstovaujančiomis politinėmis jėgomis. Opoziciškai nusiteikę katalikų kulto tarnai mano, kad bažnyčia ir krikščionys privalo dalyvauti kovoje už engiamųjų klasių išvadavimą, už teisingesnės visuomenės sukūrimą.

Žinomas katalikų filosofas Džulijus Džirardis savo neseniai išleistoje knygoje "Krikščionybė, žmogaus išlaisvinimas, klasinė kova" rašė: "Jau kuris laikas krikščioniškoje visuomenėje ir įvairiuose krikščioniškuose judėjimuose pasireiškia didžiulis susidomėjimas klasinės kovos problemomis". Džirardis tame mato laiko simbolį. Nauja, pareiškia katalikų filosofas, ne tame, kad krikščionys pradeda kalbėti apie klasinę kovą, o tame, kad daugeliui iš jų ji tampa aktualia problema.

Kai kurie bažnyčios hierarchai taip pat reiškia savo nepritimą Vatikano linijai socialiniuose klausimuose. Vienas iš jų Turino arkivyskupas kardinolas Pelegrinas pareiškė, kad bažnyčios ir, visų pirma, vyskupų pareiga - demaskuoti turtingųjų ir valdžios piktnaudžiavimą.

Pelegrino pasisakymai ne juokais sujau-dino Romos kuriją. Net buvo bandoma perkelti jį į Romą, vienok, bijodamas triukšmo, Vatikanas apsiribojo pareikšdamas nepasitenkinimą dėl arkivyskupo pozicijos.

"Maištaujančių" dvasininkų ir kai kurių hierarchų veikla atspindi dalies dvasininkijos ir, svarbiausia, tikinčiųjų, nepatenkintų konservatyviu katalikų bažnyčios vadovų kursu, nuotaikas. Šio nepasitenkinimo įrodymu yra tas faktas, kad per pastaruosius 10 metų 25 tūkstančiai kata-

likų dvasininkų atsisakė savo luomo.

Labai akivaizdus ir kitas skaičius - daugiau kaip 10 tūkstančių iš 62 tūkstančių Italijos kulto tarnų nebalsuoja už krikščionių-demokratų partiją, kurią palaiko Vatikanas.

Nauji vėjai pučia ne tik Italijoje. Nemaža "nepritariančiųjų" Vatikanui yra Prancūzijoje ir kitose šalyse.

1971 metais Čilėje 80 dvasininkų pareiškė palaiką prezidento Aljendės vyriausybę, pasukusią socializmo statybos kryptimi. Ši grupė organizavo Lotynų Amerikos dvasininkų sekretoriatą ir tapo 1972 metų balandžio pabaigoje - gegužės pradžioje sušauktos Tarpamerikinės krikščionių, ginančių socializmą, asamblėjos iniciatoriumi. Asamblėja pasisakė už bendradarbiavimą su marksistais. Asamblėjos deklaracijoje sakoma, kad socializmas - vienintelis priimtinas būdas padaryti galą eksploatacijai, egzistuojančiai klasinėje visuomenėje.

VATIKANAS IR SOCIALINIAI KLAUSIMAI

Katalikų bažnyčia visada saugojo ir gynė kapitalizmo interesus, visus jos institutus sankcionavo, kaip dievo duotus ir nepajudinamus. Dabar katalikų hierarchiją gyvenimas privertė daryti esminius pakeitimus savo kapitalizmo epologetikoje. Iš dalies sustiprėjo kapitalizmo kritika, jo ydų demaskavimas. Tačiau ši kritika, gana aštri savo forma, pavyzdžiui, popiežiaus Povilo VI enciklikoje "Popolorum progressio", nereiškia žymios kapitalizmo šalių katalikų hierarchijos dalies perėjimo į antikapitalistines pozicijas.

1971 metų rudenį katalikų bažnyčios sinodo sesijoje buvo specialiai svarstomas klausimas "apie socialinį teisingumą" ir priimtas atitinkamas dokumentas. Šis klausimas figūruoja daugelyje katalikų bažnyčios vadovų pasisakymų. Stiprėja siekimas išplėsti ganytojišką veiklą tarp darbininkų. Katalikų bažnyčios kulto tarnai laiko mišias darbininkų kvartaluose,

lankosi gamyklose, visai tikina dirbančiuosius, kad bažnyčia rūpinasi jų likimais. Prancūzijoje daugelis jaunų dvasininkų gyvena kartu su darbininkais; 1971 metais tokių dvasininkų buvo apie 450.

1972 metų gegužės mėnesį Prancūzijos vyskupijos komisija atspausdino pareiškimą, pavadintą "Pirmasis mąstymų etapas ir dialogas su krikščionių aktyvistais, pasirinkusiais socializmą". 40 vyskupų dviejų metų bėgyje rengė pokalbius su darbininkais - katalikiškų organizacijų aktyvistais ir priėjo išvados, kad Prancūzijos darbininkų klasė atsisako kapitalizmo ir siekia socializmo. Komisija konstatavo, kad darbininkai kritiškai žiūri į krikščioniškąjį socializmą, jų nepatenkina Vatikano, smerkiančio tik atskirus kapitalizmo piknaudžiavimus, o ne visą kapitalistinę sistemą, pozicijos.

Vatikano reakcijos į Prancūzijos vyskupijos komisijos dokumentą neteko ilgai laukti. Ji buvo labai aštri. Vatikano spaudos tarnybos vadovas Alesandrinis straipsnyje, išspausdintame Vatikano laikraštyje "Osservatore della Domenica", pasmerkė komisijos pareiškimą. Čia jis rėmėsi popiežiaus Pijaus XI enciklika "Kuadragezimo anno" (1931 metai), ignoruodamas tuos pasikeitimus, kurie įvyko pasaulyje per paskutiniuosius keturiasdešimt metų.

Prancūzijos vyskupijos komisijos pareiškimą kritikavo ir Prancūzijos dešinieji klerikaliniai sluoksniai. Vienas iš konservatyviausiai nusiteikusių katalikų publicistų Saleronas smerkė vyskopus už tai, kad jie "skelbia prisijungimą prie socializmo" tuomet, kai turėtų nukreipti darbininkus nuo socialistinių idėjų.

Reikšmingos tendencijos pasireiškia ir Ispanijos katalikų bažnyčioje. Yra žinoma, kad ši bažnyčia buvo viena iš frankistinio režimo atramų. 1936-1939 metais, pilietinio karo Ispanijoje metu, ji aktyviai palaikė fašistinius maištininkus. Frankas visada pabrėžė savo ryšį su bažnyčia.

Paskutiniu metu padėtis pradėjo keistis. Didelė dalis dvasininkų stojo šalies pro-

gresyvių jėgų pusėn. 1966 metų rugsėjo mėnesį 4 tūkstančiai Ispanijos kulto tarnų pasirašė vyskupams atvirą laišką, kuriame pareiškė, kad liaudis rizikuoja prarasti tikėjamą ryšium su ta pozicija, kurios laikosi ispanų bažnyčia dabartinio režimo atžvilgiu. Antifrankistiškai nusiteikę dvasininkai ne vieną kartą išreiškė savo solidarumą su streikuojančiais darbininkais, daugelis iš jų buvo žiauriai persekiojami.

Ispanijos dirbančiųjų-katalikų judėjimas paveikė ir bažnytinę hierarchiją. 1971 metų rudenį įvykusi Ispanijos vyskupų Asamblėja faktiškai pasmerkė Franko politiką; dalis aukščiausių dvasininkų stengiasi neleisti sutapatinti katalikybės su frankizmu. Madrido arkivyskupas kardinolas Enrikė Tarankonas 1972 metų pradžioje pareiškė, kad ispanų bažnyčia turi ieškoti savų kelių.

Tačiau būtų per anksti teigti, kad Ispanijos katalikų bažnyčia nutraukė savo ryšius su frankistine valdžia, jos viduje yra nemažai jėgų, pasilikusių senose pozicijose.

NAUJOS TENDENCIJOS IR SENOS TRADICIJOS

Pastaraisiais metais Vatikano diplomatija padarė eilę pozityvių žingsnių, tame tarpe bandymus normalizuoti santykius su socialistinėmis šalimis. Yra žinoma, kad Vatikanas palaiko visos Europos pasitarimo saugumo ir bendradarbiavimo klausimais sušaukimo idėją, kovoja už karo Vietname nutraukimą.

Siai linijai, nukreiptai tarptautiniam įtempimui sumažinti, prieštarauja kai kurios Romos kurijos akcijos. Viena iš jų, pavyzdžiui, yra 1972 metų vasario mėnesį suruoštas Vatikane NATO karinio koledžo karininkų priėmimas. Reikia pažymėti, kad jau tapo tradicija kiekvienais metais Vatikane priimti Šiaurės Atlanto bloko karinių mokslo įstaigų delegacijas.

Vatikanas toliau palaiko antikomunistines organizacijas, veikiančias po religine vėliava. Viena iš jų yra vadinama "Pa-

galbos Rytų dvasininkams" organizacija, užsiiminėjanti ideologinėmis diversijomis prieš socialistines valstybes. Organizacijos skyriai veikia visose Vakarų Europos šalyse ir JAV. Yra eilė antikomunistinių religinių organizacijų, kurios labai aktyviai reiškiasi Lotynų Amerikos šalyse.

Antikomunistinį charakterį turi ir vadinamo "trečio kelio išvystymo" propaganda. Kritikuodami kapitalizmą, žiauriai dirbančiųjų eksploataciją, šios krypties šalininkai drauge iškraipytai parodo ir socializmą. Tokiu būdu, šiuolaikinės katalikybės naujos tendencijos jungiasi su senomis tradicijomis.

Vatikano antikomunistinė propaganda savo sumodernintose formose sutinka vis augantį kapitalistinių šalių dirbančiųjų pasipriešinimą. Tikinčiųjų masių klasinio sąmoningumo augimas ardo reakcinės buržuazijos ideologų, siekiančių panaudoti religiją antikomunistiniams tikslams, planus.

AMŽINAS NORAS

*Noras atbusti ir noras užmigti.
Noras gyventi ir noras mirti.
Noras greičiau su tavim susitikti.
Noras greičiau su tavim išsiskirti.*

*Noras paimti į ranką šautuvą.
Noras numesti prakeiktą ginklą.
Noras tylėti ir noras šaukti.
Noras užmiršti ir noras atminti.*

*Didelis noras teisybę kalbėti.
Pranašu būti. Ant laužo numirti.
Ir nemažesnis noras — pabėgti
Nuo viso pasaulio į visišką rimtį.*

*Amžinas noras suvokti būtį.
Noras pagirti. Noras išpeikti.
Noras pakilti ir noras pargriūti.
Noras pradėti ir noras užbaigti.*

A. Baltakis

"ATIKOS KNYGA"

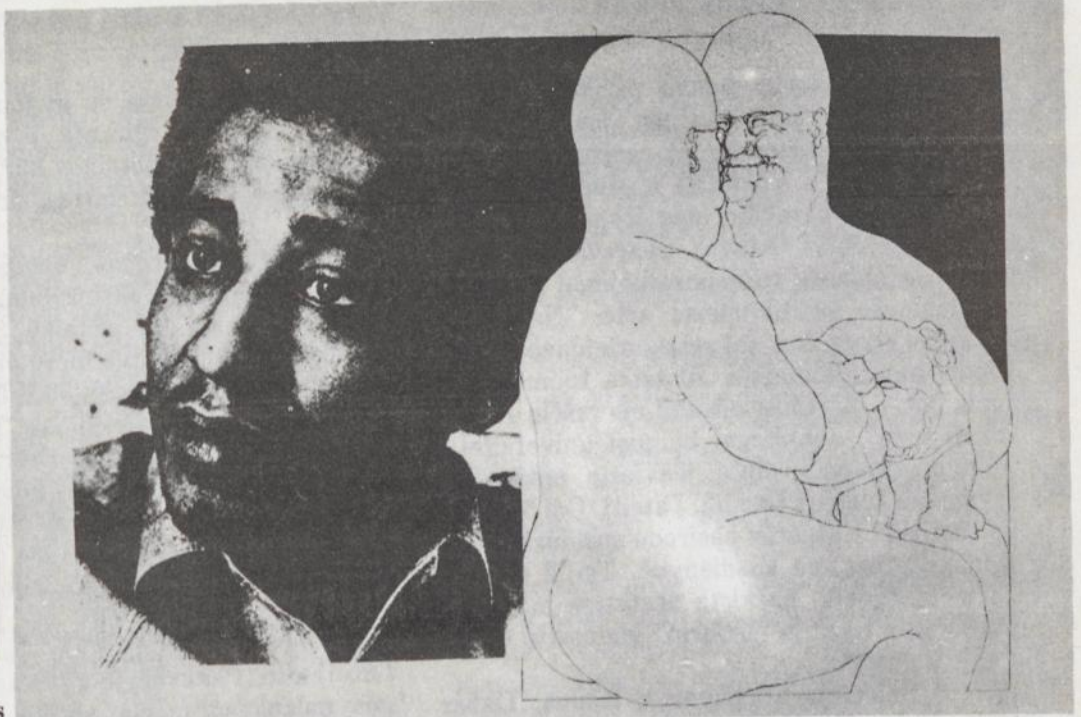
Atikos kalėjimėse virš 40 kovingų sualno pažangią Ameriką daugiau negu dveji milijonai, tuometinio prezidento Rokefelerio dar tebeaidi amerikiečių.

Cia mes pateikiame rikos dailininkų darbų temą. Jie "Atikos Knyga" grupė Juodų ir Rinkinį redagavo dailininkas Benny mas dailininkas meno kūrinių šia ir kitų Amerikos pavyzdžiai.

Duane Hanson

...és, per kurias žuvo
 ...alinių, giliai sujadi-
 ...suomenė. Nors jau
 ...kako nuo to krūvino
 ...rko valstijos guber-
 ...policininkų šūviai
 ...žinėje - ir mene.
 ...dukcijas kelių Ame-
 ...tūrių Atikos sker-
 ...rinkinio-almanacho
 ...Book"), kurią išleido
 ...Amerikos dailininkų.
 ...Amerikos Juodųjų
 ...s ir lietuviams žino-
 ...Baranikas. Apart
 ...nkinį įjungta Atikos
 ...nų kalinių poezijos

May Stevens

Nicholas Sperakis

SALOMĖJA NĖRIS - MOKYTOJA

JUSTAS PALECKIS

Su Salomėja Nėrim buvau pažįstamas ilgai, bene nuo 1927 metų ligi pat jos ankstyvos mirties. Gerai prisimenu ją, grįžusią iš savo pirmųjų kelionių į Vokietiją ir Šveicariją 1928 metais, kada ji pasakojo apie įžymius miestus, muziejus, istorines vietas, Švarcvaldo ir Alpių kalnus. Dažniausiai tie pasikalbėjimai įvykdavo pripuolamuose susitikimuose arba "Naujo Žodžio" redakcijoje, kur ji kartais užeidavo.

Giedri buvo Salomėjos nuotaika tuomet. Jau žinoma poetė, išleidusi pirmąjį eilėraščių rinkinį "Anksti rytą", sėkmingai baigusi universitetą, draugų ir gerbėjų apsupta, ji šviesiu, optimistišku žvilgsniu žvelgė į pasaulį, į ateitį. Gal todėl jai toks rūstus ir šiurkštus pasirodė susidūrimas su gyvenimo proza, su kasdienybe. Tai ji pajautė 1928 metų rudenį, paskirta neetatine mokytoja praktikante į Lazdijų "Žiburio" gimnaziją vokiečių kalbai dėstyti.

Iš reto Salomėja atvažiuoja į Kauną. Dabar sutinku ją dažniausiai susirūpinusią, apsiniaukusią. Kukli, nemėgstanti daug kalbėti, ji dabar neiškenčia nenusiskundusi.

— Taip sunku man Lazdijuose, - sako ji. - Žmonių aplinkui daug, o jaučiuosi vieniša, svetima. Pamokos būna taip, kad, rodos, iš proto išeisi. Nesugebu mokytojauti, sunku klasę suvaldyti.

— O kaip su kūryba? — klausiu.

— Kartais atrodo, kad nieko nebeparašysiu, taip užgožia nervingas darbas, tos sąsiuvinų krūvos, posėdžiai, rateliai. Negaliu susikaupti kam nors rimtesniam, tik retai aplanko kūrybinė nuotaika.

Raminau, sakiau suprantas jos būklę. Ir aš pats keletą metų buvau mokytojas, o tuo tarpu rūpėjo kiti reikalai. Sunki padėtis susidaro kai jauti dvilypumą: iš vienos pusės kilnus ir atsakingas pedagogo darbas, jaunosios kartos auklėjimas, o iš kitos - irgi svarbus pašaukimas, susijęs su kūrybine veikla, reikalaujančia jėgų ir laiko.

Tų metų Salomėjos Nėries nuotaikos atsispindi jos užrašuose. Vieną kartą ji dienoraštyje (1929.III.27) išsireiškia, kad būti mokytoja jai lyg būti tirono aukai: "kasdien jausti kaip tie vaikai, tie bešočiai šakalai, tie plėšrūs paukščiai plėšia mano sielą, ryja mano gyvybę lašas po lašo. . . jausti kaip tirpsta energija, tirpsta gyvybė".

Tai jautrios, tokios trapios merginos, svajotojos, gyvenima idealizavusios poetės sielvarto

šauksmas, susidūrus su gyvenimo realybe. Tačiau su laiku ji įpranta į mokytojos darbą, suranda laiko ir nuotaikos kūrybai, rašo naujus eilėraščius, paruošia antrąjį rinkinį "Pėdos smėly".

Gyvenimo patyrimas, liaudies buities ir jos vargų stebėjimas, susipažinimas su pažangiais draugais - visa tai paveikė Salomėjos Nėries galvosena. Kaip tik tuo metu pribrendo persilaužimas jos pasaulėžiūroje. Jo išdava buvo žinomas 1931-ųjų metų pareiškimas "Trečiame fronte", kuriuo ji nutraukė ryšius su buržuazine ideologija ir stojo į darbininkų klasės kovotojų eiles.

Po kelių metų pertraukos Salomėja Nėris vėl grįžta į mokytojos darbą - 1934 metais ji skiriama Panevėžio mergaičių gimnazijos lietuvių kalbos mokytoja. Susitikdamas su ja, nebegirdėjau tokių nusiskundimų, kaip jai mokytojaujant Lazdijuose. Panevėžyje gyvenimo ir darbo sąlygos palankesnės, čia sutiko gerų draugų ir pažangių veikėjų. Vis dėlto ji ilgėjosi kitokio gyvenimo, svajoto apie tokias sąlygas, kad galėtų visą laiką skirti kūrybai ir literatūros darbui.

Nors sunku ir varginantis buvo Salomėjai mokytojo darbas, įkyrėdavo kova su neklaužadomis vaikais, vis dėlto ji mylėjo jaunimą, mylėjo savo mokinius. Apie tai ji pasisako savo dienoraštyje.

Štai, 1936.V.13 ji rašo: "Ar tikrai tos mergaitės mane taip myli? Tarsi žinodamos, kad aš kitais metais pas jas nebedėstysiu, užpuolė mane prašyt, kad draugė nusifotografuotume. Koks jų buvo džiaugsmas, kai aš sutikau. O jeigu jos žinotų, kad aš kitais metais pas jas nebegrįšiu. . . Penktoji klasė joms kita mokytoja dėstys. - Juk aš bloga mokytoja - ir nesistengiu būti gera, ir mergaitėms nepataikauju. . . Bet man pačiai beveik ašaros trykšta pagalvojus, kad jas turėsiu palikti. Vis dėlto čia man buvo gera, čia mane pamėgo ir aš pamėgau. Bet aš juk amžina nenuorama - kaip tas paukštis, tik pabaidytas, ir skrenda į kitą vietą. O jeigu aš bent kiek norėčiau, galėčiau būti labai gera mokytoja. Tik mano tos fantazijos būti vien rašytoja visą gadina".

Kiek vėliau, 1936.VII.11 dienoraštyje toks įrašas: "Sapnavau pirmąją klasę. Sėdi mano mergytės išpūtusios akutes, susidomėjusios, kaip išsižioję alkani varniukai. O aš joms tik pilu pilu žinias. Juk aš tos klasės nebeturėsiu, nebematy-

siu savo alkanų varniukų. Pasiilgsiu mokytojos darbo ir sapnuosiu mokyklą, pamokas ir vaikus”.

Vėliau, nuo 1937 metų rudens Salomėja Nėris pradėjo mokytojauti Kauno III gimnazijoje. Ji jau patyrusi lietuvių ir vokiečių kalbų dėstytoja. Kaip poetė ji plačiai pripažinta, gerbiama, išleidusi trečią poezijos rinkinį “Per lūžtantį ledą”, o už ketvirtąjį rinkinį “Diemedžiu žydėsiu” 1939 metais jai paskirta valstybinė premija. Dirba mokykloje rūpestingai. Tačiau labai nemėgsta ji gramatikos ir sintaksės nagrinėjimo, bet sugeba sudominti mokinius literatūra, ypač poezija. Kaip pažymi tos mokyklos mokinys poetas V. Mozuriūnas, Salomėja Nėris pataria skaityti pažangiąją literatūrą ir skatina mokinių estetinį išsilavinimą. Darbo sąlyga Salomėjai apsunkina nauji rūpesčiai, nes ji sukūrė šeimą, ištekėjo už skulptoriaus B. Bučo, o 1938 metų spalyje gimė sūnus Sauliukas-Balandis. Važinėti tenka iš Palemono, kur Bučas pastatė namuką.

Tik 1940 metais, laimėjus tarybinei socialistinei santvarkai, įsikūnijo Salomėjos Nėries svajonė apie laisvą, nevaržomą kūrybinį darbą, kuriam ji skyrė visas jėgas.

Salomėjos Nėries eilėraščių tarpe nemažai skirtų jaunimui ir vaikams. Plačiai žinoma jos poema “Eglė žalčių karalienė. O mažai rasime motinų ir vaikučių, kurie dažnai nekartotų pamėgtų “Senelės pasakos” posmų -

Apšerkšnyję mūsų žiemos, —
Balta, balta - kur dairais. —

Jaunimas mėgsta dainuoti Salomėjos Nėries dainas “Diemedžiu žydėsiu” ir “Sesuo žydrioji - Vilija”.

Gyva ir jauna, visada brangi lieka Salomėja Nėris savo žavia kūryba visiems mums. Ir ne tik mums, jos tėvynainiams, nes jos poetinis palikimas ne vien lietuvių tautos brangus turtas. Jos poezija gėrisi visos Tarybų Sąjungos tautos, ji plačiai žinoma ir daugelyje užsienio šalių. Didžius tolius pasiekė mūsų mylimos lakštingalos poetinis balsas. .

Savo poetinės publicistikos knygoje “Čia Lietuva” daug gražių puslapių Salomėjos Nėries atminimui yra paskyręs jos buvęs mokinys mūsų šaunusis poetas Eduardas Mieželaitis, jos buvęs mokinys Kauno III gimnazijoje. Tos knygos (I laidos) skyriuje “Mokytoja” jis rašė: “Salomėja - poetė, gimusi audrų stichijoje. . . Jos posmai lakūs ir skrajūs - kaip vėjas. Jos mintis greita, taikli ir aštri - kaip žaibas. Jos žodžiai pakilūs ir patetiški - kaip griaustinio varpas. Audra pagimdė poetę, kuriai buvo skirta sugiedoti himną jos stichinei jėgai. Audra pasibaigė, ir poetė, išėkvojusi visas savo dvasines jėgas, užgeso kaip žvakė. . .”

“Mano gintarinė Pasaka” - taip apibūdina poetas mokinys savo mylimą poetę mokytoją.

P r i e g i n t a r o j ū r o s

DVIGUBAS MOKESTIS

BRONIUS JAUNIŠKIS

Ji praskleidė galvą dengentį juodą vualį. Po juo suplazdėjo baltas velionas. Jo spragoje pasirodė skaištus lyg pieno putose prausiamas, vidutinio amžiaus moteriškas veidas.

Tėvelis Kazimieras Urbonas (Dabar - pensininkas, ateistas, gyvena Druskininkuose.) nežymiai kruptelėjo lyg kažką negero pamatęs, bet ne todėl, kad, kaip kiti vienuoliai, moters bijotų. Visai ne! Nors šventųjų pamokymus "Cum muliere non sedeat, sed eas, si nedeas, pereas per eas" (Su moterim nesėdėk, bet vaikščiok, jei sėdėsi, pražūsi per jas (Lot.)) skaitė teisingais, bet jis buvo įsitikinęs, kad švelnioji būtybė nė vieno jėzuito nesuvedžiojo, o juo labiau jo. Jis maldoje užsigrūdinęs. Darbai asketu padarė. Miegui vos kelias valandas skiria. O ir ilsisi čia pat raštinėje. Jis tvirtas, kaip uolų viršūnė. Bet jį sukretė nežinoma paslaptis, kurią nešiojo atėjusi seselė Kazimiera.

Aną dieną tarp administracinių knygų rado užsimetusią brožiūrėlę "Alenchus". (Dvasininkų katalogas (Lot.)) Susidomėjo. Bevartydamas ją, tarp daugybės dvasininkų pavardžių, rado ir savąją. Šalia jos įrašas: "Kauno jėzuitų ordino vienuolis". Toleliau brožiūrėlėje užtiko įrašą apie Kazimierą. Pasirodo, įstojant į kazimieriečių ordiną, jos vardas buvo kitas: Ona. Pavardė: Liauksminaitė. Tėvelis Urbonas suprato, kad moterų vienuolynas savo narių vardus keičia, o pavardes visai panaikina. Matyt, todėl, kad jas atskirtų nuo pasaulio, sudvasintų, mistifikuotų. Jėzuitai šitaip nesielgia. Jie pasaulietiškesni. Jų ordino vienuoliams ne tik vardų nepakeičia, bet ir pavardžių nepanaikina. Kazimieras nuo kūdikystės net ir jėzuitu savo vardą nešioja.

Ir ne tas jį sujaudino.

Tėvelis Kazimieras nesuprato, kaip čia išeina, kad seselė Kazimiera - Ona, turinti seserį Jungtinėse Amerikos Valstijose, taip pat vardu Ona. Kazimiera - Ona kas pusmetį moka įnašus už amerikietės sesers sūnų Antaną, kuris mokosi jų gimnazijoje, ir kuris neturi tėvo, o tik motiną Oną. Dvi seserys ir abi tais pačiais vardais! Negirdėta! Todėl Urbonas, pamatęs seselę kazimierietę, ir sunerimo.

Buvo begalvojęs pasiklausti apie vardų sutapimą, bet ūmai užkando žodį. Pabijojo išsiskverbti į

Nuotraukoje: ateistai Br. Jauniškis ir K. Urbonas, buvę vienuoliai.

pilną paslapčių vienuolės širdį. Kai seselė prisiartinio prie jo ažuolinio stalo, Kazimieras tėvelis, nudelbęs akis, paaiškino:

— Už jūsų seserėno mokslą kvitų dar neišrašiau, bet greit juos patvarkysiu, - ir parodė kėdę, — Prašom sėstis.

— Jūs, tėveli, žinojot, kad aš visada sutartą dieną ateinu, - papriekaištavo ir įsismelkė į Kazimierą.

— Rektorius įsakė sužiūrėti aštuntokų dokumentus. Nespėjau.

Seserėnas irgi mokėsi aštuntoje. Tai lietė ir jį. O Antanas be tėvo, ir jis, pagal jėzuitų gimnazijos nuostatus, neturėjo teisės čia mokytis. Įkyrumu supykdytė tėvelį, tai tas dar po jaunuolio dokumentais pasiknaisios. Suras neteisingai įstojusį. O jėzuitai nuo inkvizicijos laikų kerštingi. Ir seselė pritilo, bet neatsitraukė nuo tėvelio. Švelniu žvilgsniu glostė jo raiškiai rašančią ranką.

Kazimieras nebuvo pratęs, kad kas jo darbą stebėtų. Retai kas į raštinę užėina. Nebent gimnazijos rektorius Jonas Kipas, o iš moteriškių - tik Kazimiera. Tai ir pynėsi jo pirštai. Vietoj įrašes "Už mokslą", įbrėžė "Už maistą". Vietoj tėvo vardo "Ona", išėjo "Kazimiera". Ūmai jis pabalo. Tarp pirštų sutrynė kvitus ir įgrūdė į abito vidurinę kišenę. Pakėlė akis ir susierzinęs

sušvokštė:

— Ar jūs, sesele, galite atsisėsti! Dėl dievo meilės. . .

Kazimiera tūptelėjo ant kėdės ir užsimerkė, bijodama kuo nors dar labiau nesupykdyti.

Tarpduryje pasirodė aukšto ūgio, apkūnus, sutanotas vyriškis. Jo pečius dengė pelerina. Krūtinę puošė brangakmeniais padabintas medalionas. Kazimieras jį pažino. Tai buvo prelatas Konstantinas Olšauskis, "Saulės" draugijos pirmininkas, rektorius Kipo bičiulis.

— Nesulaukiu, - priekaištingai žvilgterėjo į Kazimierą.

— Matote, - parodė ranka į tėvelį, ir ji lyg padrasėjo.

— Tėvelis privalo kvitus iš anksto paruošti.

Urbono žvilgsnis sustojo ant prelato veido. Iš kur aštuntoko Liauksmo broožai? Stačia kakta, apgamėlė smilkinyje, aštrokas žvilgsnis. Neišpaskytas panašumas. Jis jo tėvas? Demonas pakišo šias mintis. Atleisk man, viešpatie. Bet kodėl seserys tais pačiais vardais? Ko prelatas sekioja paskui Kazimierą?

Kad tik jis neišknistų Antano praeities. Viešpatie, pasigailėk.

— Ir kiek dar reikės laukti? - neatlyžo Olšauskis.

Urbonas skubėjo. Negalėjo jis kvitų atiduoti pilnai neapiforminęs. Rašė dailiai, nepereidamas už linijų, apskaičiuodamas centas į centą. Padrikai jis nemokėjo suveikti.

— Juk matote! - atsikirto.

— Būtumei "Saulės" raštinėje - išvyčiau! Tėvui Kipui irgi tą patį pasakysiu.

— Prelate, pyktis jums širdžiai kenkia. Vienuolyne meditacijų laikas. Aš nebegaliu ilgiau laukti. Einam. Ryt užsuksime. Štai pinigai, - ir Kazimiera ant stalo padėjo krūvą banknotų.

Prelatas atidarė duris, ir jiedu dingo koridoriuje. Už lango suburgė "Fordas", ir garsai pasklido rotušėje.

Dar nebaigė Kazimieras tvarkyti kvitų, kai pasirodė rektorius Jonas Kipas. Pastebėjęs išrašytus popierius, jis pasiteiravo:

— Ar įmokėjo?

— Taip, tėve, - atsakė Kazimieras ir buvo bepasiaiškinas dėl kvitų, bet rektorius pertraukė jį.

— Ar manęs nesiteiravo?

— Ne, tėve.

— Ir nieko man nepaliko?

— Ne, tėve.

— O pinigų ar nepaliko?

— Aš. . . nepaskaičiau, kiek jų čia yra.

Rektorius Kipas tarp pirštų perskleidė ant stalo pamestus banknotus. Pluoštelį atsiskyrė sau. Kazimieras vis dar tikėjosi priekaištų dėl nebaigtų apiforminti kvitų, bet, pastebėjęs jog viršininkas nesiruošia priekabauti, kiek išiteigdamas, tarė.

— Peržiūrėjau aštuntokų dokumentus. Jie tvarkoje. Beveik visus jaunuolius galima leisti į abiturą. Tik Liauksminei reikia pasiūlyti pereiti į kitą gimnaziją.

— Kodėl? - kiek nustebo Kipas.

— Jis - be tėvo. O mergos vaikas neturi teisės mūsų gimnazijoje mokytis. Norėjau seselei Kazimierai apie tai pasakyti, bet. . . prelatas sutrukdė. Nespėjau. . .

— Gerai, kad nepasakei. Liauksmo motina Amerikoje. Nepagarba būtų. O dėl tėvo. . . Ta amerikietė jaunystėje tarnavo čia Lietuvoje pas vieną dvarininką. Prigavo tas. O ji nenorėjo vaisiaus pražudyti. Kilnios širdies. . . Paaugusį rekomendavo į mūsų gimnaziją. . .

— Aš nesmerkiu dėl to. Bet mūsų, jėzuitų, nuostatai! O, antra, man neaišku, kaip čia išeina: seselė Kazimiera, ta, kuri už Liauksmo mokslą moka, yra Liauksmaitė Ona, ir jos sesuo amerikietė irgi Ona. Argi seserys gali būti tais pačiais vardais? . .

— Iš kur visa tai?

— Iš "Elenchus".

— Taip taip, - įdėmiu žvilgsniu permetė Kazimierą. - Tu - tikras jėzuitas. Aiškinti tau nereikia. Jokios Onos Amerikoje nėra.

— Aš nesmerkiu, - dar kartą pakartojo tėvelis Urbonas ir, sunėrė rankas. - Bet ko prelatas Olšauskis sekioja seselei? O ir Liauksmas labai į jį panašus. Kalbos pasklis.

— Žinoma, lingua stulta veniunt inkomoda multa. (Kvaili liežuviai padaro daug žalos (Lot.)) Bet mums už mokslą moka dvigubai.

— Aš. . . nesmerkiu! - Dar kartą pakartojo tėvelis Kazimieras ir pagalvojo: "Jėzuitai privalo tylėti - jiems dvigubai užmokėta". Ir pridūrė: - Faber est quisque fortunae suae. . . (Kiekvienas savo likimo kalvis (Lot.). . .)

• • •

Praėjus keleriems metams seselė Kazimiera išėjo iš vienuolyno. Su savo sūnumi Antanu išsiruošė į Jungtines Amerikos Valstijas. Į laivą sėdo Vokietijos Hamburgo uoste. Atlanto vandenynė, užėjus audrai, jie žuvo. Jūreiviai už šią operaciją iš rektorius Jono Kipo gavo nemažą sumą. Jam ir už tai prelatas Konstantinas Olšauskis dvigubai sumokėjo. O tai atsitiko 1932 metais.

JŪRŲ PLATYBĖS

E. GEDVILAITĖ

Prie pat kavinės terasos ošė jūra. Vandens ir dangaus atspalviai beveik nesiskyrė, ir horizonto liniją buvo sunku įžiūrėti. Atrodė, tarsi dangus prasideda čia pat, po mūsų kojomis, ir tęsiasi tolyn į begalybę. O už mūsų rūsčiai stiebėsi baltakepuriai Kaukazo kalnagūbriai, panarindami savo viršūnes pilkuose debesyse.

Prie mūsų staliuko, nesant laisvų vietų, buvo prisėdęs nepažįstamasis, – žilas, malonaus veido.

– Norite, aš jums papasakosiu vieną istoriją iš savo praktikos? – pasisiūlė jis po užsimezgdusio šiaip bereikšmio mūsų pokalbio.

Iš mūsų, tai yra, mano ir Felikso, pašnekėsio jis, matyt, suprato, kad mes esame jaunavedžiai, atlieką povestuvinę kelionę Juodosios jūros pakrantėmis. Ir taip pat jis veikiausiai susigaudė, kad mudu su Feliksu pradedantys žurnalistai.

Žilaplaukis nepažįstamasis iš pradžių atsiprašė, kad nenorįs mums daryti jokių užuominų, – paprasčiausiai mudu jam priminėme kitą porą.

– Keistų pokštų iškrečia prasminės pavardės jų nešiotojams, – kalbėjo mūsų pašnekovas. – Elegantiškas frantās vadinasi Kelmu, koks dramblotas nevaleika – Meilučiu. O tas jaunas dailininkas, pergyvenęs sunkią neurozonę depresiją, vadinosi Palaima.

Žvilgsnį perkėlęs nuo jūros platybių į didingus kalnus pašnekovas pasakojo:

– Paklausinėjęs pacientą Palaimą, nustatė diagnozę: psichikos dėsnių nesilaikymas. Moksliskai pasakius: psichohigienos ingoravimas. Aš, mat, tada buvau ką tik pradėjęs dirbti neuropatologas.

– Atleiskite, kaip jūs suprantate psichohigienos sąvoką? – paklausė Feliksas.

– Pats žodis viską pasako, – paaiškino mus savo profesija sudominęs gydytojas neuropatologas. – Psichika turi savo dėsnius, kurių nepaisymas sukelia nervinius sutrikimus. Tie dėsniai pasireiškia polinkiais, troškimais, instinktais, o jie – labai sudėtingi ir įvairūs. Pavyzdžiui, motinai,

atidavusiai savo kūdikį į prieglaudą, neduoda ramybės nepatenkintas motinystės instinktas. Šis sutrikimas pasireiškia savotišku mauduliu. Kaip fizinis skausmas, jei jis ne per daug slegiantis, yra išganingas kūnui, nes verčia duoti tam sąnariui poilsio ir tokiu būdu leidžia pasveikti, taip psichikos maudulys, skatinąs individą blaškytis, padeda jam surasti išeitį: elgtis taip, kaip reikalauja instinktas, – šiuo atveju tenkinti vienokiu ar kitokiu būdu motinystės polinkį.

Mums buvo malonu klausytis ramaus pasakojimo. Bekraštės jūros fonas teikė šio žmogaus žodžiams kažkokią slaptą potekstę. Mes spėjome jį esant savo srities mokslininką, gal profesorių.

Metęs žvilgsnį į tolumoje vos judančio laivo siluetą, pasakotojas tęsė:

– Tas dailininkas ir jo žmona buvo įsikėlę į galvą, kad seksualinis instinktas yra didžiausias laimės šaltinis. Pats nežinau, iš kur jie ištraukė tą apgaulingą teiginį. Jie neturėjo nė mažiausio supratimo, kad gamta, seksualinį instinktą išaukštindama nuostabiu meilės jausmu, siekia iki maksimumo suartinti dvi būtybes dvasiškai. Ką reiškia mylėti? Mylėti reiškia kuo artimiausiai bendrauti, vienas kitą papildyti. Meilė įsimylėjėlius pagaubia tobulybės aureole, kuri tarsi magnetas verčia juos kuo labiau priartėti prie mylimojo asmens kaip tobulybės. Meilė yra nuostabus svertas įsimylėjėliams tobulėti, kuo intensyviau vienas kitam padėti, bendrai siekti didžio tikslo. Ir seksualinio instinkto paskirtis – visa tai skatinti. Laimę suteikia ne pats to instinkto tenkinimas, o džiugesys, trykštąs iš meilės jausmu apvainikuotos draugystės.

Tema, kurią lietė pašnekovas, buvo labai opi, subtili, ir mudu stebėjome, kaip taktiškai jis ją dėstė. Iš jo žodžių mums atsiskleidė sunki to dailininko dilema.

– Piktnaudžiavimas seksualiniu instinktu jų meilę pavertė pasikoktėjimu. “Iš kur tas maudulys?” – klausė save abu Palaimos. Tas jų klausimas panašus į primityviojo žmogaus nuostabą, kai jis, kelionėje

visas sušilęs, atsigėrė iš tyriausio šaltinio ir susirgo plaučių uždegimu. Vanduo juk buvo kuo skaidriausias! Iš kur tad liga? Jie juk susituokė tauriausiai įsimylėję!

Neuropatologas palietė aktualią mūsų dienų problemą:

- Šiandien mauduliuį pašalinti žmonės visuotinai griebiasi narkotikų. Mūsų šalyje tuos narkotikus atstoja alkoholis, kuris sukelia apsvaigimo ekstazę. Bet ar psichiką galima apgauti? Ne! Maudulys poekstazės laikotarpio grįžta suintensyvėjęs. Ekstazė nepadėjo psichikai laikytis jos dėsnų. Priešingai, ji sutrukdė tikslingą prigimties siekį. Ir ką darė Palaimos? Grįžus mauduliui, vėl griebėsi, tarsi sergantysis pagiriomis, naujos dirbtinės alkoholio sukeltamos ekstazės. Psichika reagavo liguista būseną - neuroze. Atsirado fizinis nervų sistemos sutrikimas.

- Atleiskite, jei aš pertrauksiu, - įsiterpė Feliksas, - bet negi jūs norite pasakyti, kad alkoholis arba narkotikai visada žalingi?

- O ne, ne, - sutiko neuropatologas, ir mes išgirdome įdomų aiškinimą.

- Gydytojai be narkozės negalėtų daryti daugelio svarbių operacijų. Pervargus dozė migdomųjų mums padeda užmigti ir atgauti jėgas. Kylant į ataką karo metu, alkoholio sukelta ekstazė palengvina nugalėti mirties baimę. Stiprios kavos puodelis padeda mobilizuoti paskutines spėkas ir įtemptai dirbti kiurą naktį, kada to prireikia avariniu atveju. Ir jei po narkotikų griebimosi seka visiško poilsio periodas, nervų sistema atsigauna ir organizmas beveik nepajunta jokio sukrėtimo. Tokiais atvejais narkotikai yra didžiai išganingi. Jie tampa dideli žmogaus draugai, išgelbsti jį ne tik sunkiausių išmėginimų atvejais, bet ištraukia ir Giltinei iš nagų.

- Bet jūs nebaigėte apie dailininką Palaimą, - priminė Feliksas.

- Pabaiga buvo liūdna. Jis nelinko klausyti mano patarimų. Baltas mano chalatas jam neatrodė vertas pasitikėjimo.

Palaimos istoriją pasakotojas užbaigė maždaug šitaip:

- Jei Palaima būtų įsitraukęs į darbą, viskas būtų baigęsi gerai. Bet jis ir toliau mėgino gerti iš to "didžiausios laimės šaltinio". Apsidrasę, apsidaužę, apsikan-džioję, jie kas kartą puldavo prie to "šaltinio". O rytą, po nakties, pajusdavo, kad

23 jie vienas kito dar labiau neapkenčia. Ir štai vos pradėjusį ketvirtą dešimtį metų Palaimą ištiko širdies priepuolis, kuris jam buvo lemtingas. Užgeso veržli, gabi, tauri asmenybė. Žinoma, jo mirtis buvo atsitiktinybė. Reta atsitiktinybė. Devyniasdešimt aštuoniais atvejais iš šimto jis galėjo išsikaupti iš tos įsivarytos neurozės. Sveikos socialistinio gyvenimo sąlygos būtų garantuotai grąžinusios jį į prasmingą veiklą.

Besiklausant ritmingo bangų ošimo, ši istorija atrodė kažkaip didingai liūdna. Kiek gyvybių sudūžta, ieškodamos laimės! Laimės troškulys toks stichiškas mūsų prigimtyje! Mūsų norai amžinai čia kyla, čia atslūgsta. Mes esame lyg valtys su silpnu vairu, blaškoma užgaidžių norų.

Mūsų pašnekovas vėl palietė aktualią problemą:

- Žmogaus prigimtyje yra stiprus ekstazės troškimas. Bet toji ekstazė nebūtinai turi būti sukelta narkotikų. Ekstazės pagrinde slypi didybės suvokimas. Natūralią ekstazę sukelia žmogiškųjų potroškių patenkinimas. Motinystės džiaugsmas yra viena iš natūraliosios ekstazės formų. Taip pat draugyste besiremiančios meilės džiaugsmas. Sveiką ekstazę sukelia didingas giedro nakties dangaus vaizdas, begalinės stepių platybės, plytintis okeanas, dangų remiantys kalnai. Sveiką ekstazę sukelia ir meno kūriniai: architektūriniai rūmai su besistebiančiomis kolonomis imponantiškos freskos, įspūdingos simfonijos giliaprasmiai literatūros veikalai. Man, pavyzdžiui, stipriausią pergyvenimą sukelia didingos oratorijos. Taip pat poezijos veikalai, atskleidžiantys istorijos proceso didybę. Ypatingą idėjinę ekstazę pergyvendavo revoliucionieriai. Jaunystėje aš visas virpėdavau, išgirdęs revoliucinę dainą apie raudoną vėliavą "Bandera rossa"! Meno uždavinys - padėti žmonėms pajusti tikrąją ekstazę, kuri lydėtų jį kasdien nuo pat ryto iki vakaro.

Mūsų pašnekovas nutilo. Plytinčios vandenų platybės žadino kažkokią keistą nuotaiką. Feliksas laikė paėmęs mano ranka, ir per ją tarsi sroveno iš jo į mane kažkokia paslaptinga šiluma.

Visa tai jau tolimoje praeityje. Tik niekad iš atminties neišdils tas kerintis jūros vaizdas, kokią tada regėjau.

Žymusis Panemunėlio švietėjas

Žvarbų 1872 metų lapkričio vakarą prie Panemunėlio klebonijos sustojo lagaminų ir ryšulių prikrauti du poriniai vežimai. Apsirengęs pilko milo paltu su briedkailių kepure apie keturiasdešimties metų vyras kartu su vežikais nešė į vidų sunkius lagaminus. Tą patį vakarą bažnytkaimyje pasklido žinia apie naujojo klebono Jono Katelės atvykimą. Bet niekas tada nepagalvojo, kad į Panemunėlį atvyko ne tik kunigas, bet ir liaudies švietėjas, kultūros ir labdarybės skleidėjas.

Katelė gimė 1831 metais sausio 13 d. dabartiniame Kupiškio rajone, Suvainių kaime. Būdamas 13 metų, pradeda lankyti Kupiškio pradinę mokyklą. Baigęs toliau mokosi Panevėžio bajorų mokykloje. Penkerius metus pasimokęs Panevėžyje, stoja į Varnių kunigų seminariją. Vyskupas M. Valančius savo namų koplytėlėje 1855 m. rudenį J. Katelę išventina kunigu. Tapęs dvasininku, kunigauja Naujamiestyje, Jūžintuose, Dusetose, Zarasuose. Nuo 1872 metų iki mirties gyveno Panemunėlyje.

Katelė buvo plačios erudicijos ir nepaprasto darbštumo žmogus. Per 35 metus Panemunėlio apylinkėse nuveikė didelį švietimo ir kultūros darbą. Atvykęs į Panemunėlį, rado gyventojus neraštingus, paskendusius skurde, girtaujančius. Valsčiuje buvo keletas karčemų. Beveik kiekvienoje sodyboje galėjai rasti po statinę alaus ir keletą gorčių naminės. Žmonės laisvalaikį leisdavo prie stikliuko ir kortų.

Iki J. Katelei atvykstant Panemunėlio kunigai kalėdojimū metu puotaudavo iki trečiųjų gaidžių. Ypač linksmi kalėdojimus praleisdavo J. Katelės pirmtakas P. Štaškauskas.

Ne taip pirmąjį kalėdojimą pradėjo naujasis klebonas J. Katelė. Parapijos vizituoti išvyko, pasiėmęs lagaminą riostainių, aplanką paveiksluokų, keletą draudžiamų lietuviškų knygelių ir sumuštinį. Ilgalaukių kaime kalėdininkai užsuko pas turtingą ūkininką. Stalas apkrautas skaniais valgiais ir gėrimais. Malonūs šeimininkai kviečia svečius prie stalo. Varpininkas su zakristijonu trina rankas iš džiaugsmo - jie dideli stikliuko gerbėjai. Klebonas atsisako vaišių. Šeimininkas įsižeidęs išeina į virtuvę. Prie lanko ant kėdės pasisodinęs raudonskruostę šeimininkų durką, Katelė iš knygutės prašo paskaityti. Mergina parausta ir, nuleidusi galvą, ištaria:

— Nemoku!

Panašų atsakymą gavo ir iš dukters tėvų.

— Teks mokytis rašto, - išvykdamas pasakė J. Katelė. Vėliau visoj parapijoj patikrino žmonių raštingumą. Rezultatai gana liūdni. Iš trijų tūkstančių gyventojų vos keli moka rašyti.

Įvairios kalbos apie naująjį kleboną pasklido Panemunėlio valsčiuje. Žmonės apkalbinėjo J. Katelę. Turtingieji peikė, kad nepriėmęs vaišių ir neišgėręs taurelės. Neturtingieji gynė, kad vaikus vaišines riostainiais ir pinigų palikdavęs.

Tuo metu Panemunėlio valsčiuje veikė vienintelė mokykla. Mokiniai už mažiausią nusikaltimą buvo mušami liniuote ar lazda. Pamokose buvo garbinama caro dinastija, visaip pajuokiama ir įžeidinėjama lietuvių kalba. Mokytojas į pamokas dažnai ateidavo girtas. J. Katelė gerai mokėjo rusų kalbą ir buvo pamėgęs rusų literatūrą. Jis nebuvo nusistatęs prieš šios kalbos mokymą. Jis tenorėjo, kad šalia rusų kalbos kiekvienas mokėtų rašyti ir skaityti gimtąja kalba.

J. Katelė pasiryžta išmokyti lietuviško rašto visą parapijos jaunimą. Palaikydamas ryšius su knygnešiais J. Bieliniu, K. Bulavu, K. Ūdra, gauna draudžiamus lietuviškus leidinius, spausdintus Tilžėje. Klebonijoje po grindimis J. Katelė įsirengia knygų slėptuvę.

Apie keturiolika metų Panemunėlio apylinkių keliais ir takeliais iš sodybos į sodybą vaikščiojo J. Katelė. Prie balanos ar spingsulės mokė rašto kaimiečius, veltui dalijo jiems knygas. Keletą šimtų žmonių jis išmokė rašto. Švietimo darbas davė gražius rezultatus. Panemunėlio apylinkėse ištuštėjo smuklės, žymiai sumažėjo girtavimas. Kaimuose tyliais vasaros vakarais pradėjo skambėti A. Strazdelio, A. Vienažindžio, A. Baranausko ir kitų poetų dainos.

Gerą ispūdį J. Katelei paliko A. Vienažindžio apsilankymas. Šiltą šeštadienio vakarą klebonijoje, švenčiant rugiapiūtės pabaigtuves, A. Vienažindis padainavo keletą savo paties rašytų dainų.

Rokiškio, Skapiškio, Žiobiškio ir kitų aplinkinių parapijų klebonai pradėjo pulti J. Katelę už liaudies švietimą. Užsidarę siaurame bažnyčios ir linksmo gyvenimo rate, jie šalinosi nuo Panemunėlio kolegos. Kartą atlaidų metu Rokiškyje vietinis klebonas ėmė plūsti J. Katelę,

jam grasinti, kategoriškai pareiškė, kad jei nesiliausiąs švietęs muzikus, pranešias žandarų viršininkui. J. Katelė labai išsižeidė, palikęs atlais, grįžo namo.

J. Katelės švietimo talkininkai buvo jo išmokyti darbštūs jaunuoliai ir merginos. Jis nemokamai mokinius aprūpindavo knygomis, rašalu, popieriumi ir plunksnakočiais. Mokyklose vaikai buvo mokomi lietuvių kalbos, aritmetikos, istorijos, geografijos ir kitų dalykų. Bet trūko vadovėlių, o ranka perrašytiems susidėvėjus, J. Katelė užsienyje savo lėšomis išleidžia J. Gailučio parašytą "Užduotyną" ir nemokamai išdalia mokiniams. J. Katelė organizavo ne tik nemokamą švietimą Panemunėlio apylinkėse - gabius jaunuolius savo lėšomis siųsdavo mokytis užsienin. Jis pasiuntė į Čekoslovakiją mokytis ir materialiai rėmė jauną menininkę Pivorinaitę.

Tylų spalio vakarą J. Katelę, su lagaminu lietuviškų knygų besiruošiantį vykti į kaimą, užklupo žandaras su Rokiškio pašto viršininku. Nekviestų svečių apsilankymas buvo toks netikėtas, kad šeimininkas nespėjo nuo stalo paslėpti dviejų knygų. Raudonomis nuo degtinės akimis pašto viršininkas, žvelgdamas į draudžiamus leidinius, pakeltu tonu sušuko:

— Papulei, klebone, ponas žandaras už šias knygas, nukreiptas prieš valdžią, griežtai nubaus!

J. Katelė kritišku momentu nesumišo. Jis maloniai "svečius" pakvietė į svetainę pietų. Ant stalo atsirado keletas butelių degtinės, kumpio, skilandžio ir kitų užkandžių. Malonaus šeimininko raginami svečiai įsismagino. Pamiršę rastas draudžiamas knygas, visaip kleboną gyrė. Išeinant J. Katelė žandarui ir pašto viršininkui išpaudė į rankas po 50 rublių. Nušvitusiu veidu žandaras paplojo J. Katelei per petį ir tarė:

— Darykite, ką norit. Mes nematysime ir nekreipsime dėmesio.

Svečiams išvykus, po kelių minučių į duris pasibeldžia apsverkusi Moškėnų slaptosios mokyklos daraktorė Elzbieta. Susijaudinusi pasakoja apie nelaimę: pamokų metu įėjęs girtas kaimo seniūnas ir pakėlęs triukšmą. Iš mokinių atėmęs knygas, rašymo priemones ir popierius. Išėidamas įsakęs visiems išsiskirstyti namo ir daugiau į mokyklą nesirinkti. Jeigu jo nurodymo neklausysią, grasiņes įskusti žandarams. J. Katelė, nuraminę daraktorę, pažadėjo nuvykti į Moškėnų kaimą ir sutvarkyti reikalus.

Kai J. Katelė su neatskiriamu palydovu - pilnu lagaminu pravėrė duris, rado mokinius ir

jų tėvus susirinkusius. Visi su nekantrumu laukė atvykstant švietimo globėjo. Jis paprašė pakviesti seniūną. Šiam atvykus, J. Katelė, nepamindamas buvusio įvykio, pradeda švelniai kalbėti apie kaimo žmonių švietimą. Seniūnas, girdėdamas uždegančią klebono kalbą, parausta, nuleidžia galvą. J. Katelė visų aki-vaizdoje seniūną pagiria už darbštumą, rašto mokėjimą ir paprašo jį pagloboti šią mokyklą. Seniūnas atsiprašo visų už padarytą netaktą ir pasižada globoti mokyklą. Tą patį vakarą gražina mokiniams atimtas knygas ir rašymo priemones. J. Katelė į liaudies švietimą įtraukia dar vieną carinės valdžios pareigūną.

Devynioliktojo amžiaus pabaigoje J. Katelė nesiriboja mokyklų organizavimu Panemunėlio apylinkėse. Jis imasi platesnės kultūrinės veiklos: renka tautosaką, rengia vakarus su vaidinimais. Pirmasis lietuviškas spektaklis Panemunėlio valsčiuje buvo suruoštas 1893 metais Naujikuose - suvaidinta Vaižganto "Nepadėjus nér ko kasti". Vėliau buvo parodyta dar keletas vaidinimų. Didelį žiūrovų susidomėjimą sukėlė spektakliai "Valsčiaus sūdas", "Pagirėnų gaubtuvės", "Vaito piršlystė", "Amerika pirty", "Žentas dėl parodos", "Nesipriešink", "Velnius ne boba", "Dėdė atvažiavo" ir kt.

Vyriausiasis visų pastatymų režisierius buvo pats J. Katelė. Spektaklius daugiausia ruošdavo Panemunėlio dvaro daržinėje ir Naujikuose. Žiūrovams nieko mokėti nereikėdavo. Išlaidas už vakarų organizavimą apmokėdavo J. Katelė. Dvidešimtojo amžiaus pradžioje Panemunėlio valsčiuje jau veikė keletas dramos būrelių. Panaikinus spaudos draudimą, jie su programomis gastroliavo Panevėžyje, Subačiuje, Rokiškyje. Gastrolosė aktyviai dalyvavo revoliucionierius Jurgis Smalstys-Smolksis, kuris 1919 m. žuvo nuo Grigaliūno-Glovackio gaujos.

J. Katelė palaikė artimus ryšius su Maironiu, Vaižgantu, J. Basanavičium, J. Jablonskiu, profesoriumi M. Riomeriu ir kitais žymiaisiais žmonėmis. Jie pabuvojo J. Katelės spektakliuose ir gerai apie juos atsiliepė. Beje, trilogijos "Kęstučio mirtis" pirmąją dalį Maironis pradėjo rašyti, svečiuodamasis Panemunėlyje pas J. Katelę.

J. Katelės darbo vaisiai ryškiai pasirodė per 1905-1907 metų revoliuciją. Jo auklėtiniai aktyviai dalyvavo revoliucinėje kovoje. J. Katelė, jau būdamas senyvo amžiaus ir silpnos sveikatos, laikėsi nuošaliai nuo revoliucinių įvykių. 1908 metų gegužės 21 dieną, sulaukęs 77 metų, liaudies švietėjas mirė.

Už pasaulį be karų

VLADAS KARVELIS

Dimisijos generolas majoras

Visa žmonijos istorija - tai nesibaigianti kova su gamtos jėgomis, kainavusi ir dabar tebekainuojanti daug jėgų ir pasiaukojimo. Tačiau visa tai net nepalyginama su kančiomis ir nelaimėmis, kurias mūsų planetos gyventojams per amžius nešė karai. Todėl dar mūsų civilizacijos pradžioje pačiu didžiausiu žmonijos troškimu buvo "perkaldinti kalavijus į arklus". Tačiau amžių bėgyje tas troškimas likdavo vien graži svajonė.

Istorikai tvirtina, kad per 3640 rašytinės žmonijos istorijos metų tik 292 metai buvo taikos metai. Per paskutiniuosius 2,500 metų buvo 1,956 ginklavimosi varžybos ir tik 16 jų nesibaigė karu.

Antrasis pasaulinis karas tęsėsi šešerius metus. Pirmajame pasauliniame 1914-1918 m. kare dalyvavo 36 valstybės, kuriose gyveno daugiau kaip 1 mlrd. žmonių, o 1939-1945 m. kare - 61 valstybė su 1,7 mlrd. gyventojų. Tai trys ketvirtadaliai žmonijos. Kovų veiksmai vyko trijuose kontinentuose - Europoje, Azijoje ir Afrikoje. Karo liepsna apėmė 40 valstybių teritorijas. Svarbiausi karo veiksmai vyko Europoje, o sprendžiamuoju frontu buvo Tarybų Sąjungos - Vokietijos frontas.

XX a. fantastiškų dydžių pasiekė ir kariavusių šalių ginkluotosios pajėgos. 1914-1918 m. armijose ir laivynuose buvo mobilizuota 70 mln. žmonių, o 1939-1945 m. - 110 mln. Nepaprastai išaugo priemonės žmonėms ir jų sukurtoms vertybėms naikinti - karinė technika ir ginkluotė. Per pirmąjį pasaulinį karą šešios valstybės - JAV, Anglija, Vokietija, Prancūzija, Italija ir Rusija - pagamino 190 tūkst. lėktuvų, daugiau kaip 9 tūkst. tankų, apie 140 tūkst. pabūklų. Antrajame pasauliniame kare tik JAV, Anglija, Vokietija 1939-1945 m. ir Tarybų Sąjunga 1941-1945 m. pagamino apie 653 tūkst. lėktuvų, 287 tūkst. tankų, daugiau kaip 1 mln. pabūklų. Jų galingumas, tolašumas ir manevringumas žymiai padidėjo.

Valstybės - praėjusio karo dalyvės turėjo milžiniškus žmonių ir materialinių vertybių nuostolius. 50 mln. žmonių - štai toji duoklė, kurią žmonija atidavė karui ir jį pagimdžiusiai imperialistinei sistemai. Iš jų 20 mln. buvo Tarybų šalies piliečiai. Sąjungininkų nuostoliai

buvo kur kas mažesni: Anglija neteko 744 tūkst. žmonių (iš jų 375 tūkst. nukautų), JAV visuose sausumos frontuose ir jūrų karo teatruose - truputį daugiau kaip 1 mln. žmonių (iš jų 405 tūkst. nukautų). Fašistinė Vokietija neteko 13.6 mln. žmonių, 10 mln. vien Tarybų Sąjungos-Vokietijos fronte. Tarybų Sąjungai hitlerininkai padarė materialinių nuostolių už 2 trilijonus 600 milijardų rublių.

Antrojo pasaulinio karo pabaigoje - 1945 m. rugpiučio 6 ir 9 d. JAV aviacija numetė ant Japonijos miestų Hirošimos ir Nagasakio po atominę bombą. Šie miestai buvo visiškai sugriauti. Žuvo, buvo sužeista ir sužalota 447 tūkst. įvairaus amžiaus japonų. Dar ir šiandien nemaža Japonijos žmonių kenčia ir miršta nuo spindulinės ligos.

Dabartiniuose karuose nukenčia daug civilių gyventojų. Pirmajame pasauliniame kare iš 10 mln. užmuštų 95% buvo kariai ir tik 5 proc. civilių gyventojų, o jau antrajame pasauliniame kare iš 50 mln. žuvusių po lygiai buvo karių ir civilių. Dar didesnis procentas civilių gyventojų žuvusių vėlesniuose karuose - Korėjoje, Indokinijoje, Artimuosiuose Rytuose, kituose Žemės rutulio rajonuose.

Tačiau yra šalių, kur per pirmąjį ir antrąjį pasaulinius karus ir po jų nekrito bombos, nežuvo gyventojai, nebuvo naikinamos materialinės gėrybės. Atvirakščiai, iš Europoje ir kituose žemynuose siautėjusių karų kai kurios imperialistinės šalys pralobo. Po antrojo pasaulinio karo Europos karai nelietė. Tačiau imperialistinės valstybės, norėdamos užsitikrinti savo neokolonijinį viešpatavimą, per nepilnus 30 metų organizavo 33 karines operacijas ir kariavo įvairiuose Žemės rajonuose.

Siais laikais naujausius mokslo ir technikos pasiekimus imperialistai naudoja žmonėms masiškai naikinti. Jau naudotas baigus cheminis ir bakterinis ginklas - buvo nuodijami vandenys, augmenija, gyvūnija. Vietnamo kare JAV aviacija numetė daugiau kaip 6 mln. t bombų - tris kartus daugiau, negu buvo numesta per II pasaulinį karą. JAV kariunos panaudotos cheminės medžiagos Vietnamo žemėje padarė didžiulių nuostolių, ypač augmenijai. Daug

metų turės praeiti, kol užnuodyti plotai vėl taps naudingi.

Dabar vienos branduolinės bombos (vienos trotilo megatonos ekvivalento) sprogimo jėga 50 kartų didesnė, negu atominių bombų, numestų ant Hirosimos ir Nagasakio miestų. Yra ir žymiai stipresnio galingumo branduolinių bombų.

Užsienio spaudoje neretai pasirodo pranešimų, kad šiuolaikinis karas - tai milžiniškas pavojus ne tik kariaujančioms šalims, bet ir visam Žemės rutuliui. Raketinis branduolinis karas, jeigu žmonija leis jam kilti, gali per kelias valandas sunaikinti visa, kas gyva. Nuo branduolinio smūgio niekas neatsitvers nei jūromis, nei kalnais. Todėl vis daugiau žmonių supranta, kad taika Žemėje negali remtis "baimės pusiausvyra". Tvirta taika neįmanoma, nenutraukus ginklavimosi varžybų. Reikia nuosekliai ir atkakliai kovoti už visuotinę ir visišką nusiginklavimą, už taikų valstybių su skirtingomis santvarkomis sambūvį.

Todėl vis plačiau sklinda taikios idėjos, vis galingesnis kovotojų už taiką judėjimas.

XIX a. pabaigoje ir po pirmojo bei antrojo pasaulinio karų nebuvo nemaža kongresų, konferencijų, siekiančių taikos pasaulyje. Tačiau dar niekad žmonijos istorijoje nebuvo tokio tarptautinio forumo, kaip 1973 m. spalio 25-31 d. Maskvoje įvykęs Pasaulinis taikingųjų jėgų

kongresas, kuriame dalyvavo 3,200 delegatų iš 144 pasaulio šalių, šimtai svečių, žurnalistų, stebėtojų. Delegatai iš užsienio kongrese atstovavo apie 1,100 nacionalinių partijų ir organizacijų, įvairių politinių krypčių ir ideologinių pažiūrų, įvairių rasių, tikybų, socialinių padėčių žmonėms.

Pasaulinis taikingųjų jėgų kongresas Maskvoje paskelbė atsišaukimą-kreipimąsi į visus Žemės žmones. Jame pažymima, kad taikos jėgų laimėjimų dėka tarptautinis politinis klimatas ėmė gerėti, bet Žemėje dar vyksta ir agresijos aktai, ir siaubingi susidorojimai. Kongreso dalyviai ragino visus suvienyti pastangas, kad būtų užtikrinta teisinga ir tvirta taika visame pasaulyje.

Suprantama, taika pati neateis. Kad neįvyktų dar baisesnė, negu antrojo pasaulinio karo, tragedija, kad nekiltų pavojus žmonijai, viso pasaulio antiimperialistinės jėgos, visi taikos siekiantys žmonės turi nenustoti budrumo ir atkakliai, kasdien kovoti už taiką!

Mūsų šalis, nuosekliai vadovaudamasi leniniais užsienio politikos principais, visoje savo veikloje nenukrypstamai vykdo TSKP XXIV suvažiavimo patvirtintą Taikos programą. Tarybiniai žmonės, savo pasiaukojamu darbu vykdydami devintojo penkmečio užduotis, padeda stiprinti ir taiką visame pasaulyje, kuria šviesią ateitį.

Lietuva didžiuojasi savo mokslininkų pasiekimais ir laimėjimais

Daugiau kaip tūkstantis Tarybų šalies ir užsienio valstybių gamyklų naudoja Lietuvos chemikų sukurta apsaugine plėvele "Likonda", kuri keliskart padidina metalo dirbinių atsparumą korozijai. Tai vienas iš šimtų pavyzdžių, kai mokslas ir liaudies ūkis plačiai naudoja Tarybų Lietuvos mokslininkų darbus.

— Pritaikyti praktikoje mūsų pasiekimus, - sako Lietuvos TSR Mokslų akademijos prezidentas, Socialistinio Darbo Didvyris Juozas Matulis, - įgalina Lietuvos mokslininkų padėti tvirti teorinių tyrimų pamatai.

Lietuvos TSR Mokslų akademija sprendžia 36 kompleksines fundamentalias ir mokslines bei technines problemas, susijusias su dideliais uždaviniais, kuriuos tarybinei liaudžiai iškėlė TSKP XXIV suvažiavimas.

Nustatyti pagrindines kryptis, užimti deramą

vietą tarybinio mokslo pasaulyje respublikos mokslininkus įgalino kruopštūs ieškojimai, betarpiška TSRS Mokslų akademijos, jos prezidento M. Keldyšo, kitų žymių tarybinio mokslo atstovų pagalba.

1941 metais įkurta Lietuvos TSR Mokslų akademija, pradėdama savo veiklą, pirmaisiais mėnesiais, atkūrus Tarybų valdžią respublikoje, neturėjo vieningos darbo krypties.

Pamažu konkretėjo pagrindinės temos, formavosi originalios mokyklos. Puslaidininkų fizikos instituto direktorius J. Požela su savo kolegomis nustatė naują puslaidininkų plonųjų sluoksnių tyrinėjimo kryptį. Daugelio tyrimų pagrindą sudarė stebėjimai, kaip "elgiasi" elektronai, kai jie, smarkiai įkaitinti elektros lauke, ima vykdyti sudėtingiausių daviklių ir kitų prietaisų funkcijas. Šio kolektyvo darbai naudojami radioelektro-

nikoje, aukštųjų energijų dalelių gretintuvuose, tiriant kosmosą. Kai kurie prietaisai, sukurti instituto laboratorijose, fiksuoja elektros bangų impulso, trunkančio milijardą sekundės dalis, jėgą. Vien pernai institutas įdiegė į praktiką 15 unikalių prietaisų.

Lietuvos šiluminės fizikos specialistai nustatė šilumos mainų skysčiuose bei dujose, taip pat medžiagų atsparumo karščiui, matuojamo tūkstančiais laipsnių, dėsniumų. Jų apskaičiavimai tapo normatyviniais kuriant labai galingus magnetohidrogenatorius ir reaktorius. Jie įgalina sutaupyti daug energijos, kurti kompaktiškesnius ir našesnius energetikos įtaisus.

Pažymėtini respublikos fizikų darbai atomų ir molekulių optikos bei spektroskopijos srityje, tyrinėjant žvaigždes Vilniaus fotometrines sistemos pagalba, sprendžiant atmosferos fizikos problemas.

Akademikas V. Statulevičius laikomas vienu iš jaunos matematikos šakos - skaitmeninės tikimybių teorijos - pradininku. Ji padeda nagrinėti atsitiktinių procesų duomenis, įvairių kreivėmis užrašytą informaciją. V. Statulevičiaus vadovaujamo Fizikos ir matematikos instituto darbai naudojami sudėtingų sistemų valdyme, techninėje, geologinėje diagnostikoje, masinio aptarnavimo teorijoje ir kitose srityse.

Lietuvos mokslininkų darbo stiliui būdingą ieškojimų kompleksiskumą gali pailiustruoti pavyzdžiai, kaip sprendžiamos mūsų gamtos aplinkos apsaugos bei racionalaus gamtos išteklių naudojimo mokslinių pagrindų problemos, taip pat kaip tyrinėjami respublikos gyvūnijos ir augmenijos panaudojimo, rekonstrukcijos ir apsaugos biologiniai pagrindai. Biologinės krypties institutų eksperimentai padeda praturtinti vandens telkinius dešimtėmis naujų rūšių žuvų. Gerėja augmenijos struktūra, dirbamas didelis darbas, susijęs su vandens ir oro apsauga nuo užteršimo. Didelę reikšmę mokslui ir praktikai turės respublikos rytuose kuriamas Lietuvos nacionalinis parkas, kuriame bus gausu gamtos ir kultūros paminklų, įvairios augmenijos ir gyvūnijos. Tikslią vystymosi perspektyvą respublikos liaudies ūkiui teikia ekonomistų darbai, jų mokslinės daugeliui metų į priekį ruošiamos prognozės, liečiančios krašto gamybinių jėgų išdėstymą ir racionalų naudojimą. Pagal jų rekomendacijas Lietuvoje kuriama dešimt regionalinių centrų, kas įgalina optimaliai spręsti darbo išteklių klausimus, visiškai likviduoti užkampius.

Plačiai pripažinti visuomenės mokslų specialistų darbai. Leidžiamas 15 tomų akademinis

lietuvių kalbos žodynas, paruošta trijų tomų gramatika. Išėjo dviejų dalių "Vilniaus miesto istorija", tyrinėjama Lietuvos proletariato, valstietijos istorija, nagrinėjami broliški TSRS tautų literatūrų ryšiai, aktualūs filosofijos, marksistinės-lenininės estetikos klausimai. Vis platesnį užmojį įgauna sociologiniai tyrimai. Aktualios dabarties temos - tai visuomenės mokslų institutų veiklos pagrindas.

Mokslininkų kūrybą žymiai praturtino institutuose vykstant socialistinis lenktyniavimas. Pernai akademija sėkmingai įvykdė visas savo užduotis. Apie 250 darbų buvo diegiama į liaudies ūkį, 130 darbų pripažinta išradimais. Efektas, kurį mūsų šaliai duoda Lietuvos mokslininkų ieškojimai, 1973 metais pirmą kartą viršija lėšas, asiguotas akademijos, jos 10 institutų ir kitų įstaigų išlaikymui.

Nuėjęs kelią nuo pavienių entuziastų iki darbinio 10 tūkstančių mokslinių darbuotojų armijas, pasakė baigdamas J. Matulis, - Lietuvos mokslas išėjo į pagrindines mokslines ir technines pažangos magistrales, į pirmąsias komunizmo statybos linijas.

V. Junevičius

Elegija

Besklaidydamas juodraščius savo
Ir švariai prirašytus lapus,
Aš ne kartą dabar pagalvoju,
Kad lig šiol per mažai,
Šiaurės vėjai ir baltosios pūgos,
Jūs pripustėte sniego
Į mano žodžius ir dainas.
Ir todėl gal
Pavasario senas motyvas
Virš ledonešio skamba
Kaip giesmė vyturių...

Jūs alleiskit man, baltosios pūgos,
Kad kol kas jums į savąją širdį
Aš langų neatversiu,
Nors nubalintot mano metus — —
Dar palauksiu.
Pro šalį praleisiu.
Paklausysiu laukuos vyturių.

Neskubėkit, o baltosios pūgos...
Juk žinau, kad ateis
Vieną sykį dieną, gal naktis,
Kai vis tiek jūs pabelsit širdin
Ir giliai užpustysit
pavasario seną motyvą.

Ir žodžius.
Ir dainas.

E. Matuzevičius

Iš artistės dienoraščio

Elena Čiudakova

Džiusepės Verdžio "Traviata" - ypatinga opera mūsų teatro istorijoje. 1920 metų gruodžio 31-osios vakare jos premiera pradėjo veiklą mūsų operos teatras. Nuo to laiko kiekvienus Naujus metus teatras sutinka "Traviatos" spektakliu.

Ypatinga ši opera ir LTSR liaudies artistės Respublikinės premijos laureatės Elenos Čiudakovos biografijoje - nuo Violetos vaidmens 1952 metais prasidėjo jos kūrybinis kelias, trukęs 20 metų. Per tą laiką E. Čiudakovos klausėsi beveik visose Tarybų šalies respublikose, Lenkijoje, Vokietijos DR, Bulgarijoje, JAV. Ir visur jos meną publika entuzistingai priėmė. Apie tai galima spręst iš daugelio spaudos atsiliepimų, operos meno mėgėjų laiškų. Štai vieno jų ištrauka: "Šiomis dienomis Leningrado televizija transliavo "Traviatą", pastatytą Jūsų teatre. Savo amžiuje aš mačiau tiek Violetų, kad nesitikėjau praturtinti naujais įspūdziais mano seniai pamėgtas Neždanovą, Gorskąją. . . Bet štai pirmame veiksme suskambėjo Jūsų balsas - aš suklausau, pasižiūrėjau į ekraną ir jau nebegalėjau visą vakarą nuo jo atsitraukti. Jūsų kuriamas jaudinantis herojės paveikslas pavergė tokį seną teatro vilką koku esu aš, nuolatinis Marijos, dabar Kirovo operos lankytojas nuo 1907 metų. . ."

E. Čiudakovos Akademiniam operos ir baleto teatre sukūrė dar daugiau kaip 30 vaidmenų. Ji

niekada neatsisakydavo dalyvauti ir įvairiuose koncertuose, ne vieną valandą praleido radijo ir plokštelių įrašų studijose. Vilniaus radijo fonetikos fonduose saugomos juostos su V. Mocarto, L. Delibio, Ž. Masnė, Dž. Mejerberio, V. Klovos operų arijomis, klasikų romansais, lietuvių ir kitų tarybinių tautų kompozitorių dainomis, liaudies melodijomis, kurias įvairiais laikotarpiais įrašė dainininkė. Radijo laidoje, skirtoje 1973 m. mirusiai E. Čiudakovai - "Iš artistės dienoraščio" skambėjo ir kai kurie rečiau girdimi įrašai - tarp jų 1955 metų gruodžio 31 dienos Dž. Verdžio "Traviatos" spektaklio Akademiniam operos ir baleto teatre fragmentas. Tai paskutinis mūsų operos korifėjas.

TSRS liaudies artisto Kipro Petrausko įrašas. O štai kai kurios ištraukos iš to E. Čiudakovos dienoraščio, kurio vardu pavadinta radijo laida.

1955 m. Dž. Verdžio "Traviata"

Pirmą kartą gavau gėlių. Esu labai laiminga, bet nepatenkinta savim. Veiksmo metu per daug jaudinausi, dariau klaidų, kartais net partnerių nepastebėdavau. Tai neleistinas išsiblaškyimas. Supratau, kad artistas turi ypatingai pasiruošti, susikaupti, apgalvoti kiekvieną frazę, kiekvieną savo žingsnį. Spektaklis turi skambėti vis naujai ir naujai. . . Aš taip noriu rasti subtilesnių, gilesnių Violetos charakterio bruožų, o iki šiol vis dar nerandu.

1952 m. Dž. Verdžio "Traviata"

Baisiai bijojau naujametinio spektaklio. Bijojau žodžių. Pirmame veiksme juos, aišku, užmiršau, viską sumaišiau. Mokytoja nepatenkinta. Sakė - per daug balso. O kaip norėčiau, kad visi spektakliai būtų geri! Bet kažkodėl dar nepavyksta.

Kartą labai norėjau dainuoti. Nuotaika puiki, publika klausosi. Bet mano partneriai, kaip tyčia, buvo nenusiteikę. Aš vis laikiausi, o paskui ir pačiai ūpas dingo, nuleidau rankas. Dirigentas sakė, kad kitas spektaklis bus geresnis. Gal būt, bet tai ne paguoda. Man gaila šio, praėjusio. Juk jis nebegrįš.

1955 m. D. Verdžio "Traviata", Alfredas K. Petrauskas

Koks nuostabus Alfredas, kaip sugeba bendrauti su partneriais ir kiek daug jiems duoti! Dainuoti su juo man buvo didžiulis egzaminas,

kuri, atrodo, išlaikiau neblogai. Be galo bijojau. Spektaklis ne eilinis. Teatro trisdešimt penkmetis. Po spektaklio pasinorėjo eiti namo. Gailėjau si, kad taip greit viskas pasibaigė. Ilgai dar sėdėjau grimo kambaryje ir niekaip negalėjau atsigausti.

1960 m. Dž. Verdžio "Rigoletas"

Aš labai myliu šį spektaklį. Gal dėl to, kad jam paruošti reikėjo nepaprastai daug jėgų. Po premjeros supratau, kad darbas nebaigtas, o tik prasideda. Taip silpnai savo partijos dar nebuvau dainavusi. Nesisekė man su šia opera. Dainuoda-

ma su Mirakianu, visiškai susirgau. Iš silpnumo negalėjau stovėti, pakilo temperatūra. Bet balsas skambėjo gerai. Kitą kartą galvą taip skaudėjo, kad, maniau, jog iki teatro nenuėisiu.

1972 m. Paskutinė Dž. Verdžio "Traviata".

Alfredas V. Noreika

Stai kur partneris! Trylika metų dainavome šioje operoje kartu. Labai geras draugas, tikras artistas.

Bet aš jaudinuosi baisiai. Nors visi sako, kad dainuoju ir vaidinu gerai. . .

LIETUVIŠKA KNYGA PRIE NEVOS

Apie daugelį Leningrado įžymybių žmonės yra girdėję įvairiose šalyse. Tai garsusis "Ermitažo" dailės muziejus, turtingas pasaulinio garso dailininkų paveikslais ir kitais meno lobiais, legendinis kreiseris "Aurora", paskelbęs Spalio revoliuciją. Užsieniečiai, kurių Leningrade daug galima sutikti, skuba į Operos ir baleto teatro spektaklius, muziejus, parodas. Tokiame mieste net daugelį dienų pabuvojęs, visko neaplankysi, neapžiūrėsi, nes vistiek pritruks laiko. Tuo labiau, kad be turistiniuose vadovuose paminėtų įžymybių kiekvienas čia suras sau daug įdomaus.

Stai visada pilnas žmonių Nevos prospektas. Vien šioje Leningrado pagrindinėje gatvėje galima pamatyti nemažą įdomių dalykų, pajusti šio miesto gyvenimo pulsą. O kas mėgsta pastovėti prie knygų lentynų, tas būtinai užeis į šiame prospekte įsikūrusį didelį knygyną "Dom knigi" - "Knygų namus". Įdomią knygą čia susiras kiekvienas, kokia kalba jis beskaitytų. Keliose salėse — knygų rusų, anglų, vokiečių, prancūzų, ispanų ir kitomis kalbomis.

Knygynas yra paruošęs staigmeną ir lietuviškai skaitantiesiems. Vienoje knygyno salių tarp daugiakalbių knygų pastebime ir lietuviškų knygų lentynas. Iš karto matome, jog tai ne atsitiktinai čia patekusios knygos, o naujausi Tarybų Lietuvos leidyklų leidiniai: Salomėjos Nėries, J. Baltušio, K. Borutos raštai ir daugelio kitų rašytojų prozos ir poezijos knygos, meno leidiniai, knygos vaikams. Tai savotiškas lietuviškos knygos kampelis, kuriame skaitytojas gali surasti norimą knygą. Ant prekystalio ir lentynose esantys leidiniai gali patenkinti ir reiklesnį skaitytoją.

Kalbamės su malonia šio skyriaus vedėja.

— Ar daug sulaukiate pirkėjų?

— Mūsų skyrius jų turi gana daug. Dalis jų yra nuolatiniai mūsų svečiai.

— Kokių knygų jie daugiausia pageidauja?

— Pageidavimų išgirstame įvairiausių. Daug kas nori įsigyti lietuviškų knygų vaikams. Nemaža pirkėjų teiraujasi meno leidinių. Jie populiarūs todėl, kad dalis šių leidinių aprūpinti užsienio kalbomis parašytais tekstais. Yra mūsų klientų — tai daugiausia kalbininkai ir studentai filologai — norinčių susipažinti su lietuvių kalba, jos šiek tiek pramokti. Tokie pirkėjai reikalauja žodynų, lietuvių kalbos vadovėlių.

— Ar gaunate naujausius leidinius ir ar jų pakanka?

— Su Lietuva mūsų ryšiai geri. Norėtusi, kad tokie jie būtų ir ateityje. Knygas gauname tuoj po to, kai jos išeina iš spaudos.

Greta — lentynos su estiškėmis knygomis. Štai šviečia spalvotas A. Bieliausko romano vertimas į estų kalbą. Taigi, lietuvių rašytojų knygų mes surastume ir kituose knygyno skyriuose. Maskvos leidykla "Progres" leidžia literatūrą įvairiausiomis pasaulio kalbomis. Lietuvių rašytojų kūriniai, mūsų liaudies pasakos, knygos vaikams išverstos į dešimtis kalbų pasiekia visus žemynus.

Kas tie lietuviškų knygų pirkėjai Leningrade! Tai seni leningradiečiai lietuviai. Jų nėra daug. Yra lietuvių neseniai čia atvykusių. Dalis jų Leningrade gyvena laikinai: mokosi, stažuojasi įmonėse, mokslo įstaigose ir pan. Užėina į knygyną Leningrado svečių.

Yra lietuviškos knygos bičiulių ir nelietuvių tarpe. Visų pirma tai liečia meno leidinių pirkėjus.

Tarp daugelio susitikimų, išpūdžių, patirtų Leningrade, atmintyje lieka malonus susitikimas su lietuviška knyga, kuri čia turi savo skaitytojų, bičiulių.

K. Petkevičius

Mūsų sveikatos reikalais

Trumpi pokalbiai apie vaistažoles

— **Kas tos vaistažolės, šienas ir tiek. Netikiu, kad jos galėtų padėti susirgus.**

Tikėti ar netikėti - asmeninis reikalas, o žinoti reikėtų, kad apie 40 procentų visų vaistų gaminami iš vaistažolių. Širdies-kraujagyslių ligoms gydyti augalinių vaistų vartojama net dvigubai daugiau. Iš to "šieno" gaminamos tokios veikliosios medžiagos, kaip atropinas, skopolaminas, papaverinas, digalenas, izolanidas, rezerpinas ir daugelis kitų.

Nėra nė vienos medikamentų grupės, priemonės, kuri galėtų išgydyti visas ligas, įveikti visus negalavimus. Gydimui vartojame vaistų ir priemonių kompleksus, o kiekvieno jų, skyrium paimtų, veikimas tebus apie 10 procentų. Gydyto komplekse vaistažolėms tenka labai svarbi vieta. Aišku, kur kas geriau jų nevartoti, negu vartoti nežinant.

— **Tikiu tik vaistažolėmis, jos natūralesnės, paprastesnės, švelnesnės, patikimesnės, amžiais vartojamos.**

Tiesa, kad vaistažolės labai natūralios, bet toli gražu ne visada patikimos, dažnai veikliųjų medžiagų koncentracija būna per maža. Jeigu pakaktų vieno vaistažolių, tik jas vienas ir tevertotų. Dabar gi vartoja ir koncentruotas vaistažolių ištraukas, ir grynas jų veikliąsias medžiagas, ir veikliųjų vaistažolių medžiagų derinius su sintetiniais junginiais, pavyzdžiui, nošpa.

Sudėtingiausioje tabletėje yra 5-6 sudedamosios dalys, vitaminų - surankioja ir po tuziną, o paprastutėje vaistažolėje veikliųjų medžiagų 20-30. Ir šios veikliosios medžiagos veikia organizmą, dirgina vienas ar kitas sistemas, apkrauna daugelį organų.

Susirgus vidurių šiltine, kraujo užkrėtimu, difteritu, džiova ar kitomis panašiomis ligomis, nepakanka švelnesniųjų priemonių - reikia galin-gesnių. Kai persergame, kai reikia padėti organizmui atsigausti - vaistažolės labai tinka.

— **Visada vartoju vaistažoles, jei nepadės - tai ir nepakenks.**

Jei nepadės, tai tikrai pakenks. Galite neabejoti.

Savo nuožiūra vartojamos vaistažolės ne tik gali nesiderinti su paskirtais vaistais, bet ir juos paversti neveikliais, pavyzdžiui, tanidinės (rauginės) medžiagos alkaloidus, gali ir nepageidauja-

mai sustiprinti vaistų veikimą. Puiki vaistažolė jonažolė netinka sergantiems padidėjusiu kraujospūdžiu, dirbantiems radiacijos sąlygomis ar linkusiems į vidurių užkietėjimą. Jeigu ji nesiderina su ligonio organizmo būkle - pasekmės gali būti labai skaudžios.

Nėra nė vienos vaistažolės, kuri negalėtų pakenkti, jei vartojame ją savo nuožiūra, neįsiti-kinę, ar derinasi su kitais vaistais.

— **Vienoje knygoje skaičiau ir žinau, kokios vaistažolės tinka inkstų ligoms gydyti.**

Neskubėkite sužinoti, kokioms ligoms tos ar kitos vaistažolės gydyti tinka, skubėkite sužinoti, kokiais atvejais gali pakenkti. Gerai atsiminkite, kad nėra nė vieno vaistinio augalo, kuris neturėtų gerųjų ir blogųjų savybių. Jeigu knygoje ar straipsnyje randate tik gydymo nurodymus ir jokių apribojimų, nepasitikėkite tais patarimais.

Labai atsargiai skaitykite senas knygas. Per daugelį metų žinios tikslėjo, kartais ir skaudžia patirtimi įgytos. Ne taip seniai dar nežinota, kad raudonas dažas skatina trombozę, saponinai gali sukelti mažakraujystę, silicinės žaliavos - tirpius akmenis paversti netirpiais. Labai atsargiai skaitykite senas knygas - gali būti diagnozės netikslumų, jų rekomendacijos gali būti rašytos tais laikais, kai dar nebuvo veiklesnių priemonių.

— **Labai prašau, paskirkite žolelių nuo kepe-nų.**

Niekas ir niekada taip negalės nurodyti tinkamų, nes ligonio organų, ir parinkti žoles galima ne tik žinant tikslų ligos pavadinimą, jos eigą, bet ir bendrą organizmo būklę. Žolės žymiai daugiau, negu kitos gydamosios priemonės, apkrauna kitas organizmo sistemas. Nepasitikėkite lengva ranka paskiriančia vaistažole. Ar neteks prisiminti, kad oksalatai suardo inkstus, dervinės medžiagos - sukelia vėžį.

— **Duokite 20-30 pakelių anų vaistažolių, kad užtektų metams. . .**

Tai prisidarysite žalos! Neatsitiktinai vaistažoles pardavinėja po 100 ar 50 gramų, tai maksimalus jų vartojimo kiekis. Jeigu vienas pakelis nepadėjo - reikia kitų, tinkamesnių. Jeigu ligą reikia gydyti ilgai, pavyzdžiui, infekcinio hepatito pasekmes, vartokite panašaus veikimo, bet skirtingos sudėties. Ką ir kaip kaitalioti, kiek laiko vartoti - nurodys gydytojas.

Eugenija Šimkūnaitė
Biologijos mokslų daktarė

LLD Reikalas

Ieva Mizarienė, Centro Sekretorė

Greitai įžengsime į mūsų Draugijos 60-uosius jubiliejinius metus. Mums 1975 metai turi būti labai reikšmingi. Kiekvienas narys turi jausti pareigą kaip nors prisidėti savo veikla, kad padarius šį jubiliejų sėkmingu, naudingą Draugijai.

Kiekviena kolonija turėtų suruošti jubiliejinį pobūvį.

Jubiliejinis almanachas jau spaudoje. Kaip žinote, ši knyga bus duodama nariams už 1975 metus. Tad laikas kuopų sekretoriams išrinkti narių duokles už 1975 metus. Nors nemalonu, bet reikia pripažinti, kad yra narių, kurie dar nėra užsimokėję savo duoklių už 1974 metus.

1975 metai bus reikšmingi ir tuo, kad tai bus Tarptautiniai Moterų Metai, kuriuos Jungtinės Tautos paskelbė. Visame pasaulyje moterys sutvirtins savo veiklą, kad moterys turėtų lygias teises su vyrais visose srityse, ypatingai pabrėždamos moters atsakomą ir svarbų vaidmenį ekonominiame, socialiniame ir kultūriname gyvenime bei kovoje už pasaulinę taiką.

Moterų Tarptautinė Demokratinė Federacija, atstovaudama progresyvių moterų organizacijas, kurios kovoja prieš imperializmą, rasizmą ir militarizmą 85 šalyse, šaukia Moterų Pasaulinį Kongresą Berlyne, Vokietijos Demokratinės Respublikos sostinėje 1975 m. spalio mėnesį. Kaip būtų puiku, jeigu ir Amerikos lietuvės galėtų pasiūsti ten savo atstovę!

Dabartiniu laiku mūsų Draugijoje yra apie tiek pat moterų kiek ir vyrų. Reikia pasidžiaugti, kad mūsų draugės užima gana svarbias vietas visoje mūsų veikloje.

Ar nebūtų reikšminga ir naudinga ateinančiais metais, minint Kovo Aštuntąją-Moters Dieną, susirinkimus pašvęsti LLD naudai!

Mes numatome galimybę 1975 m. vasarą surengti bent tris ekskursinius tūrus į Lietuvą. Atrodo, kad bus galima vieną išvyką turėti birželio mėnesyje, kitą liepos, o trečią - rugpjūčio.

Šis reikalas bus neužilgo išryškintas. Tūrų smulkmenos bus praneštos per "Laisvę" ir "Vilnį".

Filmų rodymo reikalas, kurį parėmė Artūras Petrika, jau sutvarkytas. Pats Artūras Petrika sutinka pavažinėti į arti New Yorko esančias kolonijas. Į tolimesnes kolonijas jis sutinka pasiūsti pageidaujamus filmus, o vietiniai draugai gali surasti prodžektorius ir juos panaudoti.

Naujųjų Metų proga leiskite palinkėti LLD Centro Komiteto vardu visiems nariams ilgiausių metų, sveikatos ir energijos praveisti visus mūsų pasibrėžtus darbus. Lai 1975 metai būna vieni aktyviausių metų mūsų Draugijos gyvenime!

